

Karlova univerzita v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

Výuka francouzského jazyka a jeho lektori v Československu

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Hnilica, Ph.D.

Vypracovala: Iva Oulická

Praha 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 6. 7. 2018

podpis

Abstrakt

Předmětem práce je výuka francouzského jazyka a jeho lektori na území českých zemí v období 1848-1989. Práce mapuje vývoj možností výuky francouzštiny, proměny metod výuky cizích jazyků a proměny postavení francouzského jazyka v českém prostředí. Nastiňuje také personální vedení a složení pedagogických sborů francouzské filologie na univerzitách. Práce se rovněž zabývá francouzskými lektory na univerzitách, zejména v 60.-80. letech 20. století. Jejich charakteristiku, postavení, úkoly, působení a vztah k ČSSR ukazuje na osudech konkrétních lektorů.

Klíčová slova

Francouzský jazyk, výuka cizích jazyků, univerzitní lektori

Abstract

The subject of the thesis is teaching of French language and its lecturers in the territory of Czech lands during the period of 1848-1989. The thesis describes development of conditions of teaching French, transformation of methods of teaching foreign languages and changes in the position of French language in Czech environment. It also outlines personal changes in the headship of Romance Studies at Czech universities. The thesis treats French lecturers at universities, particularly in the period of 1960-1989, and portrays their characteristics, position, objectives, work and attitude towards Czechoslovak Socialist Republic by individual examples.

Keywords

French language, teaching of foreign languages, university lecturers

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Jiřímu Hnilicovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, za jeho ochotu, cenné rady a čas, který mi věnoval při konzultacích. Pracovníkům Archivu bezpečnostních složek děkuji za trvale vstřícný přístup. Své rodině děkuji za trpělivost a podporu v průběhu celého vzniku této práce.

Obsah

Úvod	7
1 Historie výuky francouzštiny v českých zemích do roku 1945	10
1.1 Období do roku 1918	10
1.1.1 Francouzština ve středoškolském vzdělání	11
1.1.2 Francouzština v dívčím vzdělání	12
1.1.3 Francouzská filologie na univerzitách	13
1.1.3.1 Lektori francouzštiny na UK do roku 1918	14
1.2 Období první republiky	14
1.2.1 Francouzština ve středoškolském vzdělávání	15
1.2.2 Francouzská filologie	17
1.2.2.1 Univerzita Karlova v Praze	18
1.2.2.1.1 Lektori francouzštiny na UK v letech 1918-1945	19
1.2.2.2 Německá univerzita v Praze	20
1.2.2.3 Masarykova univerzita v Brně	20
1.3 Období protektorátu	20
2 Výuka francouzštiny v ČSR a ČSSR	22
2.1 Změny ve středním školství a jejich dopad na výuku francouzštiny	22
2.1.1 Francouzské školy a sekce po roce 1945	24
2.2 Postavení francouzštiny mezi ostatními cizími jazyky	24
2.3 Proměny přístupu k jazykové výuce a jejich metod	28
2.4 Francouzská filologie	30
2.4.1 Univerzita Karlova v Praze	31
2.4.2 Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně	33
2.4.3 Univerzita Palackého v Olomouci	34
3 Lektori francouzštiny v ČSR a ČSSR	36
3.1 Francouzští lektori v ČSSR	36
3.1.1 Právní postavení lektorů	36
3.1.2 Poslání lektorů z hlediska Francie	37
3.1.3 Praktické záležitosti života v ČSSR	38
3.1.4 Zájem Státní bezpečnosti	38
3.2 Lektori na Univerzitě Karlově v Praze po roce 1945	39
3.2.1 Jean Radosa (1961-1989)	40

3.2.2	Jean-Pierre Danès (1967/68-1969/70).....	41
3.2.3	André Réau (1973/74-1975/76).....	42
3.2.4	Danielle Millet (1977/78-1984/85).....	42
3.2.4.1	Vzdělání a předchozí působiště	42
3.2.4.2	Zájem o Čechy	42
3.2.4.3	Práce a vztahy na katedře.....	43
3.2.4.4	Prodloužení lektorátu	44
3.2.4.5	Osobní zájmy a další působiště.....	45
3.2.4.6	Osobní život.....	46
3.2.4.7	Známí a přátelé	46
3.2.4.8	Protistátní činnost	47
3.2.4.9	Závěr Milletiny práce na univerzitě.....	48
3.2.5	Jean-Louis Cluse (1988/89-?).....	48
3.3	Lektoři na Masarykově univerzitě v Brně v letech 1945-1989	49
3.3.1	Emmy Krutová (1957/58-1966/67)	49
3.3.2	Richard László (1967-1968/69).....	49
3.3.3	Alain Préchac (1970/71).....	50
3.3.4	Jean-Sébastien Vizern (1972/73-1974/75)	50
3.3.5	Jean-Frank Gauduchon (1974/75-1979/80).....	51
3.3.6	Jean-Pierre Michaud (1980/81-1985/86).....	51
3.3.7	Jean-Christophe Bruno Leclerc (1985/86-?)	52
3.3.7.1	Vzdělání a předchozí působení	52
3.3.7.2	Práce na katedře	52
3.3.7.3	Postřehy k výuce francouzštiny v ČSSR	54
3.3.7.4	Mimoškolní činnost a spolupráce s Francouzským klubem	54
3.3.7.5	Závěr Leclerkovy činnosti v ČSSR	56
	Závěr.....	58
	Seznam pramenů a literatury	60
	Přílohy	65

Úvod

Francouzština má v českém prostředí velmi dlouhou tradici. Dnes je jedním ze tří nejvyučovanějších cizích jazyků na základních a středních školách. Bylo tomu tak ale vždy? Jak vypadala výuka cizích jazyků, resp. francouzštiny před padesáti lety? Kdo ji vyučoval? To jsou některé z otázek, na které odpovídám v této práci.

Cílem mé práce bylo zmapovat předpoklady a možnosti výuky francouzštiny v československém socialistickém školství, její podobu a prostředky a přiblížit práci a život lektorů, rodilých mluvčích, kteří do ČSSR přijížděli, aby podpořili studium a postavení nejen francouzského jazyka, ale i francouzské kultury.

Ke zpracování vývoje výuky francouzštiny z chronologického hlediska jsem čerpala z dostupné literatury. Významným zdrojem informací k období do roku 1918 je dílo Stéphanu Reznikowa *Frankofilství a česká identita (1948-1918)*.¹ Následující období až do počátku 21. století pokrývá Zuzana Raková ve své disertační práci vydané s názvem *Francophonie de la population tchèque (1948-2008)*,² která pro období do roku 1918 také vydatně čerpá ze zmíněného díla Reznikowova. Při mapování vedení jednotlivých kateder romanistiky a složení jejich pedagogických sborů jsem se opřela o publikace věnované dějinám univerzit, tedy čtvrtý díl *Dějiny Univerzity Karlovy*,³ *Dějiny univerzity v Brně*⁴ a v případě brněnské univerzity ještě o články časopisu *Universitas*.⁵ Některým vedlejším fenoménům souvisejícím s výukou francouzštiny v Československu se zabývá ve svých pracích Jiří Hnilica, konkrétně mám na mysli publikace věnované Francouzskému institutu v Praze⁶ a československým sekcím na francouzských lyceích.⁷ Neocenitelným zdrojem k problematice francouzských lektorů na českých univerzitách do roku 1945 byly články Marie Štemberkové publikované v časopise *Acta Universitatis Carolinae*.⁸

Jako pramen k výuce francouzštiny a cizích jazyků v letech 1960-1989 mi posloužil dobový tisk zaměřený na aktuální výuku cizích jazyků. Příspěvky v časopise *Cizí jazyky*

¹ RÉZNIKOW, S. *Francophilie et identité tchèque (1848-1914)*. Honoré Champion, Paris 2002. Český překlad Lhotová, Alena. *Frankofilství a česká identita (1848-1914)*. Karolinum, Praha 2008.

² RAKOVÁ, Z. *Francophonie de la population tchèque (1848-2008)*. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2011.

³ KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. *Dějiny Univerzity Karlovy: 1348-1990, DÍL IV*. Univerzita Karlova, Praha 1998.

⁴ JORDÁN, F. a kol. *Dějiny university v Brně. Universita Jana Evangelisty Purkyně v Brně*, Brno 1969.

⁵ *Universitas*. Masarykova univerzita, Brno 1968-2017.

⁶ HNILICA, J. *Francouzský institut v Praze 1920-1951: mezi vzděláním a propagandou*. Karolinum, Praha 2009.

⁷ HNILICA, J. *Fenomén Dijon: Století českých maturit ve Francii*. Karolinum, Praha 2017.

⁸ ŠTEMBERKOVÁ, M. *Praktická výuka románských jazyků na české univerzitě v Praze do konce první světové války* in AUC-HUCP, T. 42 (2002), s. 85-103 a *Výuka románských jazyků na Univerzitě Karlově za první republiky* in AUC-HUCP, T. 43 (2003), s. 135-172

ve škole⁹ vydávaném ministerstvem školství mi dovolily zmapovat především podobu a problémy výuky cizích jazyků včetně francouzštiny v tomto období. Autory článků jsou tehdejší odborníci i učitelé z praxe, jak středoškolští, tak vysokoškolští pedagogové. Na stránkách časopisu se objevují články na aktuální témata, statistiky, diskuse o nejmodernějších přístupech k výuce, teoretická pojednání o metodách pro výuku cizích jazyků i konkrétní rady z praxe. Dále obsahuje zprávy týkající se událostí, sjezdů a seminářů k cizím jazykům a v neposlední řadě i recenze dalších publikací nebo cizojazyčných časopisů. Na měnících se tématech článků můžeme pozorovat žhavá i ožehavá témata, kterými se vyučující cizích jazyků zabývali. Některé články jsou ze své podstaty teoretičtější a jejich výpovědní hodnota vzhledem k výuce, která na našem území fakticky probíhala, je tedy méně relevantní, nicméně věřím, že i ony do procesu vývoje výuky patří. Jelikož se jedná o dobový tisk, je samozřejmě nutné počítat s ideologickým zabarvením, které se v časopise hojně projevuje. Je to však zároveň doklad o tom, že ideologie byla přítomna i v jazykovém vyučování. Základní orientaci v politických událostech sledovaného období mi umožnily publikace k dějinám v Československu, jako *Klíčové mezníky vývoje ČSR po roce 1945*¹⁰ Niny Pavelčíkové nebo příslušné oddíly publikace *Křižovatky 20. století*.¹¹

Těžištěm přínosu mé práce zůstává poslední část, věnovaná francouzským lektorům a jejich životu a postavení v ČSSR, tedy v období 60.-80. let minulého století, jelikož je to téma dosud nezpracované a prameny, o které jsem se opírala, zatím nevyužité. Hlavním pramenem mi byly archivní materiály Archivu bezpečnostních složek (ABS), neboť se tyto osoby jako vizoví cizinci a státní příslušníci „kapitalistického“ státu těšily vysoké pozornosti ze strany Státní bezpečnosti (dále StB). V největší míře jsem využívala osobních spisů ze sbírky *Svazky kontrarozvědného rozpracování*, ve které byly dohledány záznamy téměř ke všem lektorům, jejichž seznam jsem tvořila podle seznamů přednášek příslušných univerzit.

U tohoto typu pramenů vyvstal problém s jejich trvanlivostí. Vzhledem k tomu, že lektoři přijížděli na omezenou dobu a nepočítalo se implicitně s jejich návratem do ČSSR, byly jejich složky do archivu Státní bezpečnosti ukládány pouze na 5 let a následně vyřazovány. Z tohoto důvodu se nejvíce archivního materiálu dochovalo o lektorech, kteří v ČSSR setrvali až do sametové revoluce. Nedostatek konzistentních podkladů k jednotlivým lektorům značně ztížil jejich srovnávání a následnou obecnou charakteristiku. Tento fakt byl alespoň trochu

⁹ *Cizí jazyky ve škole: časopis pro vyučování cizím jazykům kromě ruštiny, zejména němčině, angličtině, francouzštině, španělštině a latině*. Ministerstvo školství České Socialistické Republiky, Praha 1957-1990.

¹⁰ PAVELČÍKOVÁ, N. *Klíčové mezníky vývoje ČSR po roce 1945*. Ostravská univerzita. Fakulta filozofická, 2008.

¹¹ MENCL, V. a kol. *Křižovatky 20. století*. Naše vojsko, Praha 1990.

vyvážen tím, že lektoři se navzájem často znali a své kontakty v ČSSR ve velké míře přebírali jeden od druhého, takže i v záznamech StB se informace o jednotlivých lektorech prolínají. Přínosem pro mou práci byly i rozhovory s některými pamětníky.

Práce je rozdělena do tří částí. V první kapitole se věnuji dějinám výuky francouzského jazyka na území Čech, Moravy a Slezska do roku 1945. V kapitole jsou objasněny důvody, které vedly k zakotvení francouzštiny do školského systému českých zemí a nastíněny obecné změny ve školském systému, s přihlédnutím k těm, které se zásadně dotýkaly výuky francouzštiny, respektive výuky cizích jazyků vůbec.

Ve druhé části práce se již zabývám francouzštinou v Československu v období mezi lety 1945 a 1989. Zajímaly mě opět možnosti její výuky, ale především její reálné postavení mezi ostatními cizími jazyky. Detailněji jsou zde zmapovány také metody a pomůcky používané ve výuce francouzštiny a cizích jazyků obecně především na středoškolském stupni vzdělávání, ale nechybí ani vývoj francouzské filologie na univerzitách.

Poslední část práce je zaměřena na francouzské lektory působící na univerzitách v Praze a v Brně v 60.-80. letech minulého století. Kapitola obsahuje obecné poznatky k zahraničním lektorům, k jejich působení a životu v ČSSR. Velkou část kapitoly jsem však věnovala osobám konkrétních lektorů, jejichž osudy bylo možné ve větší či menší míře zmapovat.

1 Historie výuky francouzštiny v českých zemích do roku 1945

1.1 Období do roku 1918

Francouzština je v 19. století mezinárodním evropským jazykem, je to jazyk nejen aristokratů a diplomatů, ale také jazyk obchodu, kultury, vědy a techniky. Tento obecný rozmach francouzštiny vedl i k potřebě zajistit její výuku, což umožňovala jak postupná demokratizace společnosti, tak rozvíjející se zájem o metodiku výuky jazyků. Ještě v 60. letech 19. století nebyla francouzština v Čechách nijak rozšířená a praktické využití zde v podstatě neměla, protože obchodních i jiných styků s Francií bylo pomálu.¹² O několik desetiletí později už byla situace úplně jiná. Příčiny musíme hledat v širším kontextu, ve změnách politických i strukturálních, které vedly ke zvýšenému zájmu o francouzštinu a které ve svém důsledku její výuku u nás nejen umožnily, ale i podpořily.

České prostředí si k cizím jazykům razilo cestu za velmi specifických podmínek – nezbytným předpokladem pro rozvoj výuky cizích jazyků v Rakousku-Uhersku bylo vyřešit nesrovnalosti v otázce jazyka vyučovacího. Vyřešením tohoto problému zákonnými úpravami v 60. letech se otevřely dveře dalším jazykům. K tomu, že se francouzštině dostalo prvenství před ostatními cizími jazyky vedlo několik důvodů.

Zesílení zájmu o francouzský jazyk a kulturu v Čechách přinesla zejména 70. léta 19. století. Příčiny můžeme najít v rozvoji styků především na kulturní a sportovní úrovni, ale například i v tom, že francouzština do jisté míry tvořila protiváhu k němčině, jejíž znalost sice byla všudypřítomná a bezpochyby velmi praktická, ale z politických a ideových důvodů byla z pohledu velké části obyvatelstva problémová. Příklon k francouzštině se konkrétně projevuje například tím, že od poloviny 19. století vzrůstá počet přejatých slov z francouzštiny. Z dochované korespondence lze navíc vyčíst, že Češi ovládající francouzštinu ji ve svých zahraničních písemných stycích upřednostňovali před němčinou.¹³ K Francii, zemi tradičně spojované se svobodou a rovnoprávností, se zcela přirozeně upíraly i zraky národně-osvobozovacích snah.

Francouzština měla své místo také ve školství ostatních německých zemí, kde se rakouský systém inspiroval. Další cizí jazyky, jako italština nebo angličtina, nebyly ze vzdělávání primárně vyřazeny, ale ani jeden z nich neměl v české společnosti takové

¹² REZNIKOW, S. op. cit., s. 401-402

¹³ tamtéž, s. 405

postavení jako francouzština. Angličtina se naopak postupně prosadila spíše na německých školách.¹⁴

1.1.1 Francouzština ve středoškolském vzdělání

Na rostoucí poptávku po francouzštině začalo částečně reagovat školství. Výuka francouzštiny se v osnovách škol v českých zemích objevuje poprvé v právě v 70. letech 19. století. Dříve se jednalo pouze o ojedinělé případy stojící na snaze konkrétní osoby. Plošná výuka francouzštiny, a vůbec cizích jazyků, byla umožněna v důsledku rozsáhlých reforem rakousko-uherského školství po revolučním roce 1848. Exner-Bonitzova reforma tehdy položila základy pro organizaci rakouského středního školství, jehož se výuka cizích jazyků týkala především, a vytyčila dva směry středního vzdělání – klasický a reálný – organizované zpočátku jako osmiletá klasická gymnázia a šestileté reálné školy. Oba typy středních škol navazovaly na obecnou školu (pro děti ve věku 6-11 let).

S výukou třetího živého jazyka se počítalo jak na klasických gymnáziích, tak na tzv. reálkách. Na prvně jmenovaných zabíraly velkou část výuky (až 40 %) klasické jazyky. Novinkou byla výuka mateřského jazyka, popřípadě druhého zemského jazyka, ale jen jako volitelného předmětu. Třetí živý jazyk, jímž byla nejčastěji francouzština, bylo možné vyučovat také pouze formou volitelného předmětu. Podmínkou však bylo, že o takovou výuku muselo projevit zájem alespoň 20 žáků a škola teprve na základě zmíněného zájmu zaměstnávala potřebného učitele.

Na tzv. reálkách se jazyková výuka lišila tím, že studium druhého zemského jazyka (tedy němčiny, resp. češtiny) byla povinná. Třetí jazyk byl však také nepovinný, a kromě francouzštiny byla nabízena také italština, angličtina a srbochorvatština. Umožnění studia těchto jazyků záviselo většinou na vůli ředitele školy a dostupnosti učitele.

Živnou půdou pro francouzštinu se následně stala reálná gymnázia, která kombinovala program obou dříve jmenovaných typů škol. První z nich vzniklo v Táboře v roce 1962. Oproti klasickému gymnáziu zde byla řečtina nahrazena francouzštinou, jejíž výuka navazovala na latinu v prvních třech ročnících studia. Tímto krokem se francouzština stala poprvé povinným předmětem.¹⁵

Velký vliv na ustálení francouzštiny ve školství měl paradoxně úspěch v podobě zákona z roku 1864 o rovnoprávnosti českého a německého jazyka. Tento zákon měl za následek rozdělení škol podle vyučovacího jazyka na školy české a německé. Na obou typech škol měla

¹⁴ REZNIKOW, S. op. cit., s. 415

¹⁵ tamtéž, s. 408-410

být povinná výuka i druhého zemského jazyka, tedy němčiny, resp. češtiny. Proti povinné výuce češtiny se však německy mluvící obyvatelé důrazně postavili, a tak byl z jejich podnětu přijat o tři roky později zákon, který zakazoval, aby se kdokoli učil druhý zemský jazyk z donucení. Proto zůstaly nakonec oba druhé zemské jazyky nepovinnou součástí výuky.¹⁶ Na českých reálkách, pro které byla povinná výuka cizího jazyka stěžejní, se tímto zákonem otevřely doširoka dveře francouzštině – jako druhému cizímu povinnému jazyku, neboť němčina povinná být nadále nesměla.¹⁷ Koncem 60. a během 1. poloviny 70. let pak byla povinná francouzština na úrovni středního vzdělávání zavedena téměř ve všech zemích Rakouska-Uherska. Hodinová dotace se v dalších desetiletích pohybovala v rozsahu 3-5 hodin týdně v pěti nebo šesti ročnících. V 80. letech se francouzština v malé míře prosadila i na druhém stupni základních škol (tedy pro děti ve věku 12-14 let), který byl paralelou nižším ročníkům gymnázií.

1.1.2 Francouzština v dívčím vzdělání

Výše popsané možnosti středního vzdělávání se však týkaly pouze chlapců. Do roku 1863 měly dívky povinnou pouze základní školní docházku (6-12 let) a poté byly vzdělávány v soukromých nebo církevních školách, v případě majetnějších rodin se také přistupovalo k najímání soukromých učitelů. Dívčí gymnázia byla zestátněna až roku 1900.

Obecně na tom dívky, co se vzdělání ve francouzském jazyce týče, byly lépe, neboť pro ně to byl jeden z hlavních předmětů, zatímco pro chlapce až jeden z vedlejších a volitelných předmětů. Kromě toho se v těchto dvou případech odlišoval také přístup k jazyku – zatímco v chlapeckých školách byl kladen důraz na gramatiku a práci s textem, u dívek se dbalo především na konverzaci, z hlediska praktičnosti z toho tedy lépe vycházely opět dívky.¹⁸ Z dívčích škol jmenujme například školu manželů Svobodových, kde francouzštinu vyučovala paní Hélène Svobodová, původem z frankofonní části Švýcarska, a tedy rodilá mluvčí. Kromě toho nemluvila Svobodová moc dobře německy a česky ještě méně, převážná většina její výuky tedy probíhala ve francouzštině. Značný byl rozdíl mezi chlapeckými a dívčími školami i co se hodinového zastoupení týče, na reálných gymnáziích, kde měla z chlapeckých škol francouzština nejdůležitější místo, se jednalo o 2-3 hodiny týdně ve čtyřech ročnících, zatímco

¹⁶ REZNIKOW, S. op. cit., s. 418. Realitou nicméně zůstalo, že němčinu se na českých školách učilo až 99 % žáků.

¹⁷ tamtéž, s. 413

¹⁸ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 28

například na zmiňovaném Svobodově ústavu měly dívky francouzštinu každý den po dobu šesti až sedmi let.¹⁹

První školou s povinnou výukou francouzštiny, byla Vyšší dívčí škola v Praze, založená roku 1863 Vilémem Gablerem, kde bylo francouzštině věnováno 4-5 hodin týdně v průběhu pěti let. O mnoho nezaostávaly ani další dívčí školy vznikající později – škola Ženského výrobního spolku českého nebo lyceum Minerva, založené Eliškou Krásnohorskou.²⁰ Důležité je připomenout, že většina významných žen 2. poloviny 19. a počátku 20. století absolvovala vzdělání na některém z těchto ústavů a že tedy české národní uvědomění bylo nezřídka spjaté s francouzštinou.

Jelikož studium na univerzitě nebylo tak široce přístupné, bylo to právě střední školství, které kladlo základ frankofonního vzdělání v českých zemích.²¹

1.1.3 Francouzská filologie na univerzitách

Před rokem 1848 probíhala výuka francouzštiny ve sféře veřejného školství především na univerzitě. První zmínky o univerzitních studentech francouzštiny pocházejí už ze 2. poloviny 18. století. Řádný seminář byl na Karlo-Ferdinandově univerzitě vypisován pod vedením Ferdinanda Leopolda Rammsteina od roku 1925.²²

Plošné zavádění francouzštiny do škol mělo za následek rychlý nárůst potřeby kvalifikovaných pedagogů, proto se v 70. letech po krátké přestávce opět otevírá francouzský seminář, tentokrát pod vedením Francouze Anselma Ricarda. Dalším významným zlomem pak bylo nařízení z roku 1882, které učitelům francouzštiny ukládalo povinnost skládat z francouzštiny státní zkoušku. Tímto krokem se středoškolští francouzštináři stávali plnohodnotnými pedagogy a francouzština plnohodnotným školním předmětem.²³ Tímto rokem se datuje také rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou. Protože velká část univerzitních sil zůstala na německé univerzitě, musela být většina seminářů filosofické fakulty české univerzity budována v podstatě od základů. V případě románské filologie tomu nebylo jinak. Na české univerzitě ale dál přednášel Jan Urban Jarník, zaměřený zejména na srovnávací jazykovědu.

¹⁹ REZNIKOW, S. op. cit., s. 412

²⁰ tamtéž, s. 412-413

²¹ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 27

²² PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (do roku 1948)*, Univerzita Karlova, Praha 1983. s. 124

²³ REZNIKOW, S. op. cit., s. 417

1.1.3.1 Lektori francouzštiny na UK do roku 1918

Z původní univerzity přešel i lektor Léon Didier Fauvin, který zároveň vyučoval na Vyšší dívčí škole a dával i soukromé lekce. Na univerzitě vedl cvičení pro posluchače románského semináře i studenty z jiných oborů a fakult. Obsahově ve svých cvičeních pokrýval mluvnici, sloh, konverzaci i překlad, a kromě toho přednášel i dějiny literatury od 16. do 19. století. Po Fauvinově smrti v září 1889 za něj byla urychleně hledána náhrada. Od následujícího semestru na doporučení Ernesta Denise tedy nastoupil Maurice Antoine Colin, který po svém předchůdci zdědil i úvazek na Vyšší dívčí škole. Zhruba po roce se ale místa ze zdravotních důvodů vzdal, a tak byl Jarník nucen vést nějakou dobu cvičení sám. V roce 1891 byl přijat na místo lektora Frédéric Antoine Mohl, který se ve své akademické práci zaměřoval na vznik románských jazyků z latiny. Lektorským cvičením se věnoval i poté, co získal místo mimořádného profesora. V roce 1904 dosáhl Jarník po mnohaletém úsilí zřízení praktického oddělení francouzského jazyka. Se zvyšujícím se počtem studentů se Jarníkovi podařilo prosadit také druhé lektorské místo, takže po předčasném úmrtí Mohlově v září 1904 se k Louisi Fellerovi přidal ještě Clair Lavoipière. Záhy po zřízení druhého lektorského místa obhájil Jarník potřebu dalšího, které obsadil Jules Eugène Pichon. Ten přednášel témata za jazyka, z literatury i z reálií. Věnoval se také překladu českých současných autorů do francouzštiny. Léon Chollet přibyl do semináře v roce 1912 a zaměřoval se na přednášky a cvičení z gramatiky a fonetiky. I on se věnoval překladu českých autorů.

Během první světové války byl počet lektorů francouzštiny značně snížen, a to z jednoho prostého důvodu. Francouzům, jako příslušníkům zneprátelené země, nebylo dovoleno se po letních prázdninách 1914 do Rakouska vrátit. Jediným lektorem, kterého se toto opatření netýkalo, byl Louis Feller, který pocházel z neutrálního Švýcarska.

Obecně lze říci, že se sháněním rodilých mluvčích francouzštiny v Praze nebyl problém, neboť se zde vždy pohyboval značný počet Francouzů, kteří se živili výukou svého mateřského jazyka. Uvědomme si však, že lektorská místa nebyla placena státem a lektori byli odkázáni na nevelké tzv. kolejně, které jim byli povinováni platit sami studenti. Lektorská práce tedy vyžadovala jistou dávku nadšení a ochoty ze strany lektorů.²⁴

1.2 Období první republiky

Nově vzniklá Československá republika měla po roce 1918 na starosti důležitější věci než urychlenou reformu školství, takže školský systém nové republiky zpočátku v podstatě

²⁴ ŠTEMBERKOVÁ, M. *Praktická výuka románských jazyků*, op. cit., s. 83-90

přebíral formu dosavadního školství rakouského. Během 20. let se však objevuje ne jeden konkrétní návrh na školské reformy a ač jich většina nebyla uplatněna,²⁵ byly přece jen přijaty některé změny.

Po první světové válce se Francie stala mladé republice vzorem hned v několika směrech, nejen co se politiky a diplomacie týče. Prvenství si Francie získala také ve vlivu na československé školství a kulturu. Není proto náhodou, že jedním z odborníků povolaných na pomoc nově vzniklému ministerstvu školství byl i Ferdinand Spíšek, učitel francouzštiny, který se ve svém volném čase věnoval studiu francouzského školství a platil za odborníka ve věci moderních metod vyučování cizích jazyků.²⁶ Úkolem bylo reformovat starý rakouský systém a oživit ho zavedením moderních vyučovacích metod podle francouzského vzoru. Proto se Spíšek z pověření ministra školství vydal v rámci mírových jednání do Paříže, aby jednal o navázání kulturní spolupráce. Výsledkem bylo mimo jiné zřízení Institutu slovanských studií v Paříži a Ústavu Arnošta Denise v Praze.²⁷ Dále mělo být zřízeno Francouzské gymnázium v Praze a na nově vzniklé univerzity v Brně a v Bratislavě měli být vysláni francouzští lektoři. Jednalo se také o vzájemných stipendiích. Později přibýly dokonce celé československé sekce při gymnáziích v Dijonu, v St.-Germaine-en-Laye a v Nîmes. O tom, jak moc byla Francie, francouzština a francouzská kultura pro Čechoslováky důležitá svědčí i fakt, že Francie byla první zemí, se kterou nový stát podepsal v letech 1923 a 1924 kulturní dohodu o vzájemné výměně univerzitních vyučujících, vědců, stipendistů a studentů. Další kulturní dohoda byla uzavřena až o šest let později s Jugoslávií.²⁸

1.2.1 Francouzština ve středoškolském vzdělávání

Jak jsem naznačila už na začátku kapitoly, přes několikeré snahy se po 1. světové válce zásadní reformu školství prosadit nepodařilo. Přesto doplňující zákon z roku 1922 a další školský zákon z roku 1925 obsahovaly některé změny, které se dotkly i jazykové výuky. Od obecných po všechny typy středních škol byla zavedena povinná výuka druhého zemského jazyka, tedy na českých školách se povinně učila němčina a obráceně.²⁹ Zajímavé je, že vedle

²⁵ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*, IV. díl – 1. svazek. Praha, 1992, s. 125-128

²⁶ Mimo jiné vydal trojdílnou publikaci *Moderní jazyky a jejich metody ve Francii* a už během války spolupracoval na přípravě reformy budoucího československého školství.

²⁷ Ernest (Arnošt) Denis (1849-1921) se podílel na navazování československo-francouzských kulturních vztazích. Byl to významný francouzský bohemista, autor mnoha pojednání o českém jazyce i historii a v neposlední řadě také zakladatel a redaktor revue *La Nation tchèque* a bojovník za samostatnost Československa.

²⁸ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 45-47

²⁹ tamtéž s. 50

povinné němčiny, která zde měla velmi silnou pozici po stránce historické, společenské i hospodářské, byla jako povinný cizí jazyk v rámci navrhovaných reforem prosazována také francouzština, která se do jisté míry stala symbolem nové republiky, jejích vztahů i nadějí. Její výuka, stejně jako výuka ostatních cizích jazyků, nicméně zůstala obecně nepovinná.³⁰

Některé typy škol však výuku francouzštiny tradičně zařazovaly, pro představu uvádím přehled povinné výuky cizích jazyků na středních školách na území Čech, Moravy a Slezska ve školním roce 1927/28, jak je uvádí Průcha:³¹

- klasické gymnázium: němčina, latina ve všech osmi ročnících, řečtina v 5. – 8. ročníku;
- reálné gymnázium: němčina, latina ve všech osmi ročnících, francouzština nebo angličtina v 5. – 8. ročníku;
- reálná škola: němčina – ve všech sedmi ročnících, francouzština – v 2. – 7. ročníku;
- reálná škola (s německým jazykem vyučovacím v Čechách): čeština – ve všech sedmi ročnících, francouzština – v 2. – 7. ročníku, angličtina – v 5. – 7. ročníku.

K nepovinné výuce dalšího cizího jazyka na klasických gymnáziích dodejme, že ta byla možná ve 4.-8. ročníku v rozsahu dvou hodin a nejčastěji si žáci vybírali francouzštinu. Na reálných gymnáziích si francouzštinu volila průměrně polovina žáků.³²

Kvalita výuky však nebyla podle všeho nijak vysoká a co se týče učitelů francouzštiny samých, podle dobové kritiky rodilého mluvčího mluvili „velmi špatnou francouzštinou s mnoha chybami a strašným přízvukem.“³³ Snad proto se objevila myšlenka posílat na vybrané střední školy přímo francouzské učitele. Tato varianta se nicméně ukázala být finančně příliš náročná a kýžené výsledky také nepřinesla. Proto se později přistoupilo naopak k organizaci stáží ve Francii pro československé učitele.³⁴

Francouzští učitelé se koncentrovali na Francouzském gymnáziu v Praze, které bylo zřízeno ministerstvem školství v první řadě pro děti členů francouzské vojenské mise, ale mohly ji navštěvovat i české děti, které postupem let tvořily až nadpoloviční většinu všech žáků. Nemalý podíl připadl i na děti z německých nebo ruských rodin.³⁵ Při lyceu byl otevřen i první stupeň základní školy. Francouzské lyceum zpočátku vycházelo z francouzských metod a

³⁰ KÁDNER, O. *Vývoj a dnešní soustava školství*, 2. díl. Praha 1929, s. 42

³¹ PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě*. Portál, Praha 1999. s. 254

³² RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 51-52

³³ tamtéž, s. 56 (překlad z francouzštiny)

³⁴ HNILICA, J. *Francouzský institut v Praze 1920-1951*, op. cit., s. 23

³⁵ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 58-60

osnov, ale postupem času se čím dál víc přizpůsobovalo českému systému, hlavně z důvodu návaznosti při přestupu žáků mezi lyceem a jinými českými školami.

Nositelem frankofonie však zdaleka nebyla zdaleka jen Praha, což dokládá i existence různých francouzských spolků, jako je například *Alliance française*, „národní sdružení pro šíření francouzského jazyka.“³⁶ Zlatá éra jejího rozkvětu patřila právě období první republiky, ač první pobočky ve větších městech vznikaly ještě za Rakouska-Uherska.³⁷ Úsilím členů brněnské pobočky *Alliance française* byla také v Brně založena nejdříve francouzská školka, následně škola a jejich úsilí bylo završeno otevřením lycea od roku 1938. To však nemělo dlouhého trvání, neboť jeho činnost musela být v důsledku politických událostí ukončena už v červnu 1939.³⁸

1.2.2 Francouzská filologie

Francouzská filologie byla za první republiky zajišťována hned čtyřmi katedrami. V Praze na Univerzitě Karlově a na Německé univerzitě a od roku 1919 ještě na dvou nově vzniklých univerzitách: na Univerzitě Masarykově v Brně a Komenského v Bratislavě. Celkové tendence prvorepublikových univerzitních studií francouzštiny, například na rozdíl od angličtiny, byly spíše vědního než praktického rázu. Témata přednášek z jazyka se ve většině případů obracela směrem ke vzniku románských jazyků z latiny, jejich vývoji a historické mluvnici a živému, současnému jazyku bylo přednášek věnováno nemnoho.

Francouzština se zpravidla studovala jako jeden ze dvou vedlejších předmětů spolu s hlavním předmětem, jímž byla filosofie. Kombinovat ji bylo možné s dalším jazykem – na výběr byla čeština, latina, němčina nebo angličtina. Absolventi filologických oborů nacházeli uplatnění ponejvíce jako pedagogové nově organizované sítě středních škol, místa nacházeli i na slovenských školách (pamatujme, že univerzita v Bratislavě v tomto období teprve vzniká), uplatnili se také jako zaměstnanci kulturních institucí nebo redakcí. Zajímavé je všimnout si genderového složení studentů. Na Karlově univerzitě dosáhl poměr studujících mužů a žen rovnováhy na sklonku 20. let, a byla to právě filologie, která ke statistice přispívala největším poměrem posluchaček na úkor posluchačů.³⁹

³⁶ REZNIKOW, S. op. cit., s. 486

³⁷ Podrobněji o českých pobočkách *Alliance française* pojednávají ve svých statích Milena Lenderová a Jiří Hnilica, viz *L'alliance française: médiateur de la langue et de la culture françaises a La Fédération des sections de l'Alliance française en Tchécoslovaquie (1918-1951)* in *La France et l'Europe centrale* (red. Antoine Marès a Jiří Hnilica), Univerzita Pardubice, Pardubice 2017

³⁸ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 61

³⁹ KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. op. cit., s. 153-155

1.2.2.1 Univerzita Karlova v Praze

Filosofickou fakultu Karlovy univerzity čekala po válce reorganizace. Jednak z ní byla vyčleněna samostatná Německá univerzita, ale změny se týkaly i vnitřní struktury na úrovni fakultní organizace. V roce 1920 se z filosofické fakulty vydělily přírodovědné obory a nově vznikly čtyři oborové skupiny, z nichž jedna patřila filologickým vědám.⁴⁰ V rámci ní pak fungoval románský seminář. Na přelomu 20. let se ve vedení semináře událo mnoho změn. Přesuny vyučujících a změny ve vedení jednotlivých oddělení románského semináře byly zapříčiněny z velké míry obsazováním pracovišť nově vznikajících univerzit potřebnými odborníky s dostatečnými znalostmi i zkušenostmi. Literárně-historické oddělení románského semináře vedl po odchodu Prokopa Miroslava Haškovce do Brna v r. 1920 provizorně Václav Tille, profesor srovnávacích dějin literatur, po jeho smrti v roce 1937 pak Josef Kopal z Bratislavské univerzity. Literární romanistika byla v rukou smluvních profesorů, v letech 1919-1925 to byl André Tibal, jeho místo pak převzal Albert Pauphilet. Lingvistické oddělení vedl Maxmilián Křepinský, odborník na historickou mluvnici francouzštiny a fonetiku,⁴¹ po patnáctiletém působení v Brně se pak vrátil také Karel Titz, který měl na starosti výuku dějin francouzského jazyka a přednášky o vulgární latině jako úvodu do románských studií (a také španělskou a italskou mluvnici). V oblasti mluvnice novodobé francouzštiny se roku 1922 habilitoval Jaroslav Hruška (zemřel 1929), dříve působící jako lektor, naopak Vladimír Buben habilitovaný prací v oboru srovnávací mluvnice románských jazyků odešel v roce 1927 do Bratislavy. V roce 1933 se habilitoval také Josef Dvořák v oblasti starofrancouzské mluvnice, jejíž přednášky vedl.⁴² Studenti francouzské filologie navštěvovali také přednášky semináře srovnávací literatury, vedeného do roku 1937 F. X. Šaldou a po něm Václavem Černým.⁴³

Studenti FF UK mohli v rámci studia navštěvovat i přednášky francouzských odborníků z literárně vědní oblasti a praktické kurzy francouzského jazyka pořádané nově založeným Ústavem Arnošta Denise, se kterým fakulta spolupracovala již od počátků jeho fungování. Za zmínku stojí, že studenti romanistiky tvořili na tamních přednáškách převážnou část posluchačů.

⁴⁰ KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. op. cit., s. 122

⁴¹ WITTOCH, Z. *O profesoru M. Křepinském* in CJ XV (1971-72), s. 179-180

⁴² KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. op. cit., s. 146-147

⁴³ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 49

1.2.2.1.1 Lektoři francouzštiny na UK v letech 1918-1945

Za první republiky bylo pravidlem, že se na univerzitních kurzech praktického jazyka i dalších přednáškách podíleli alespoň tři francouzští lektoři, často zároveň přednášeli v Ústavu Arnošta Denise. Od roku 1919 působili v románském semináři na poli francouzštiny lektoři Eugène Bestaux a Alexis Louis Castan, první jmenovaný však z finančních důvodů (měl pětičlennou rodinu) jen do ZS 1921 a byl nahrazen Ferdinandem Lannesem, který na fakultě vyučoval až do 2. světové války. Díky své znalosti češtiny se Castan uplatnil i jako překladatel na ministerstvu zahraničí a na právnické fakultě vedl pro zájemce kurzy příslušné terminologie. V Praze zůstal až do nešťastného roku 1939. Na podzim roku 1919 se vrací i Léon Chollet, který na fakultě působil už před válkou, ale o tři roky později se na žádost bratislavské univerzity přesunul na její půdu, kde zůstal až do roku 1950. Mezi lety 1929 a 1939 vedl lektorské kurzy jazyka a reálií také v Brně.⁴⁴ Dalším lektorem, a zároveň vedoucím praktického oddělení románského semináře, byl Jules Eugène Pichon, který se jako tlumočnick účastnil české delegace na mírových jednáních v Paříži. Na univerzitě působil už před válkou a pro svou zaneprázdněnost se na krátkou dobu vrátil až počátkem 20. let, ale i nadále se účastnil různých kulturních jednání, pro která nakonec z univerzity odešel. Jeho úvazek přebíral Jean Pasquier, který do té doby vyučoval v Ústavu Arnošta Denise. Jedinou ženou mezi prvorepublikovými lektory byla Madeleine David, provdaná Vokounová. Ta učila nejdříve na francouzském gymnáziu, věnovala se překladatelské i jiné kulturní činnosti a od roku 1937 i výuce na univerzitě. Její postavení posílilo, když se její tři kolegové nevrátili v roce 1939 z letních prázdnin v důsledku začínající války. Madeleine David-Vokounová se po válce uplatnila především na olomoucké univerzitě, kde jí bylo dovoleno vést nejen lektorské kurzy, ale i kurzy s filosofickou tematikou,⁴⁵ přesto se její jméno objevuje i v pražských seznamech přednášek, přerušovaně až do roku 1951.

Po vzniku republiky se částečně změnil i přístup k lektorům. Zatímco dříve na české univerzitě působili jako lektoři pouze rodilí mluvčí, po válce se toto kritérium začalo měnit a na pozice lektorů jazyka byli přijímáni i Čechoslováci. Zvýšená pozornost totiž byla věnována pedagogickým metodám a dovednostem, které mohli svým budoucím kolegům velmi dobře předávat středoškolské učitelé s praxí.⁴⁶ Byli jimi například J. O. Hruška, jeho nástupce Jaromír Fiala, který metodice vyučoval ještě na konci 40. let, nebo Vladimír Buben.⁴⁷

⁴⁴ ŠTEMBERKOVÁ, M. *Výuka románských jazyků na UK*, op. cit., s. 137-142

⁴⁵ tamtéž, s. 150-153

⁴⁶ tamtéž, s. 142

⁴⁷ tamtéž, s. 146

1.2.2.2 Německá univerzita v Praze

V čele romanistiky na Německé univerzitě stál od 20. let Gustav Rolin, kterého v polovině 30. let vystřídal Erhard Preissig. Tato katedra fungovala až do roku 1945, přestože se v jejím případě zdaleka nedá mluvit o takovém rozvoji, jaký prožívaly ostatní katedry romanistiky v meziválečném Československu.

1.2.2.3 Masarykova univerzita v Brně

Předválečné úsilí zřídit druhou českou univerzitu vyvrcholilo v lednu 1919, kdy byla zákonem československé vlády zřízena Masarykova univerzita v Brně. Na návrzích pro jednotlivé fakulty okamžitě začaly pracovat komise sestávající z odborníků z Univerzity Karlovy, odkud přicháela většina zakládajících profesorů, a z moravských vědeckých institucí. Filosofická fakulta měla začít fungovat nejpozději od akademického roku 1921/22.⁴⁸

Pro románskou filologii byli jmenováni profesory Haškovec a Titz, kteří se podíleli na formování románského semináře a vedli jej až do roku 1936. O něco později se k nim připojil také Hertvík Jarník, syn romanisty J. U. Jarníka. Haškovec vedl přednášky z dějin literatury, Titz přednášel o vulgární latině jako úvod do starofrancouzské mluvnice a o italském jazyce a Jarník vedl kurzy francouzské syntaxe a rumunštiny. Kurzy praktického jazyka a literatury zajišťovali francouzští lektoři.⁴⁹ V letech 1936-1938 prošel brněnskou univerzitou také Josef Kopal, který zároveň působil v Bratislavě, ale po válce vedl katedru romanistiky v Praze. V roce 1939 přišel do Brna Vladimír Buben, který seminář vedl až do roku 1946. Předtím působil na univerzitě v Bratislavě, odkud byl ale jako jeden z českých profesorů nucen odejít v důsledku vzniku samostatného Slovenského státu.⁵⁰ Těžištěm brněnské romanistiky byla od počátku francouzština, zpočátku měla velké zastoupení také rumunština a později se zde značného rozvoje dočkala také hispanistika.

1.3 Období protektorátu

Opatření zaváděná za protektorátu přinesla jednu, z dnešního pohledu by se dalo říci velmi pokrokovou, avšak nepřilíš vítanou, novinku. Výuku němčiny přenesla už na úroveň obecných škol. Stejně tak byla povinná i na dalších stupních vzdělávání. Ostatní cizí živé jazyky byly v prvních letech protektorátu oficiálně ponechány na pokoji. V praxi to znamenalo, že kromě drobných úprav časových dotací se francouzština na středních školách vyučovala podle

⁴⁸ JORDÁN, F. op. cit., s. 113

⁴⁹ tamtéž, s. 163-166

⁵⁰ tamtéž, s. 212

předválečných učebních plánů. Od školního roku 1943/44 byla však zrušena nepovinná výuka cizích jazyků, a tedy i francouzštiny, v nižších ročnících gymnázií.⁵¹

Vzhledem k tomu, že byla přerušena činnost francouzských lyceí i československých sekcí gymnázií ve Francii a zavřeny byly i české vysoké školy, zůstaly jedinou možností výuky francouzštiny pro Čechoslováky až do konce války vyšší ročníky středních škol a gymnázií. Na vysokoškolské úrovni zůstala výjimkou francouzská filologie na Německé univerzitě v Praze, kam ale čeští studenti neměli přístup.

⁵¹ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 63-64

2 Výuka francouzštiny v ČSR a ČSSR

V této kapitole se věnuji výuce francouzštiny v ČSSR především v 60.-80. letech minulého století. K tématu přistupuji z několika pohledů. Jednak je důležité si opět uvědomit, v jakém množství vůbec byla výuka francouzštiny umožňována. Neméně důležité je však pochopit i její postavení mezi ostatními cizími jazyky, které se v tomto období zásadně mění. V neposlední řadě se pokusím nastínit i podobu výuky z praktického hlediska a přístup k jazykové výuce vůbec.

2.1 Změny ve středním školství a jejich dopad na výuku francouzštiny

O sjednocení školství se jednalo už v období formování prvorepublikového školství, v praxi k ní však přistoupil až poúnorový režim. Myšlenka jednotného školství se opírala o zásadu rovného přístupu ke vzdělání. Je otázkou, jak takové opatření ovlivnilo kvalitu vzdělávání.

První, sjednocovací socialistická reforma školství proběhla už v roce 1948. Byla zrušena gymnázia a střední školství nadále spočívalo v posledních třech ročnících tzv. jedenáctileté střední školy, které byly dobrovolné. Jedenáctiletá škola v plném rozsahu pokrývala výuku dětí a mladistvých od 6 do 17 let. Prvním cizím jazykem byla samozřejmě ruština, druhému cizímu jazyku byly věnovány pouze dvě hodiny týdně v posledních třech ročnících a na výběr byla především němčina, angličtina a francouzština, které uvádím v pořadí podle zájmu žáků. Francouzštinu se ve školním roce 1955/56 učila pouhá 2,4 % žáků, ostatní v celkem vyrovnaném poměru volili němčinu a angličtinu. V polovině 50. let francouzština (ale i ostatní cizí jazyky) v podstatě zmizely z maturitních zkoušek, protože nebylo prakticky možné, aby slabá pozornost věnovaná výuce cizích jazyků stačila zajistit jejich dostatečnou znalost. Nedostatky ve znalostech cizích jazyků byly obhajovány znalostí ruštiny (již se věnovala patřičná příprava), která je měla vynahradit.⁵²

Od roku 1960 byla jedenáctiletá střední škola nahrazena základní devítiletou a tříletou střední všeobecně vzdělávací školou. Na základní škole byla výuka cizích jazyků zařazena mezi povinně volitelné předměty spolu s předměty jako zpěv, kreslení, sport, vaření nebo dívčí činnosti. Tento předmět byl dotován dvěma hodinami týdně v 7.-9. třídě.⁵³ Na střední škole byl druhý cizí jazyk zařazen jako povinně volitelný a věnovány mu byly 2-3 hodiny týdně, tato

⁵² RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 69-70

⁵³ HAKENOVÁ, A. *K zahájení nepovinného vyučování cizím jazykům v 7. ročníku základní devítileté školy* in CJ IV (1961-62), s. 338

časová dotace se ale o něco zvýšila v průběhu 60. let. V 60. letech byla na některých výběrových středních školách zavedena rozšířená výuka jazyků, tam pak byl cizí jazyk zařazen v rozsahu 4-5 hodin týdně.⁵⁴ Novinkou byla od poloviny 60. let také experimentální jazyková příprava zavedená na vybraných ZDŠ, kde byl druhý cizí jazyk zařazen už od páté třídy v rozsahu 4-5 hodin týdně. Na speciálních školách s rozšířenou výukou jazyků byl pak druhý cizí jazyk vyučován v podobném rozsahu už od třídy čtvrté, tedy ještě dříve, než se začínalo s výukou ruštiny, jejíž začátek byl posunut až do páté třídy.⁵⁵ Toto rozšíření však bylo velmi záhy na základě „poučení z krizového vývoje“ opět zrušeno. Rozšířená jazyková výuka se však neskutečným způsobem potýkala s nedostatkem kvalifikovaných pedagogů. Francouzštinu tak často vyučovali pedagogové s jinou aprobací, kteří čerpali ze své středoškolské, případně zájmové znalosti francouzštiny. S tím souvisely i zastaralé vyučovací metody nebo improvizace, které kvalitu jazykové výuky a motivaci žáků ve většině případů nepodpořily.⁵⁶

Od 60. let byla obnovena možnost vybrat si druhý cizí jazyk jako volitelný předmět k maturitní zkoušce, která byla pouze ústní a konala se formou čtení, překladu a rozhovoru se zkoušejícím.⁵⁷ Otázkou stále zůstává, do jaké míry byla jazyková příprava při dané časové dotaci a výukových metodách dostatečná.

Podle zákona z prosince 1968 byly SVVŠ postupně nahrazeny čtyřletými středními školami. Na nich se vyučoval povinně druhý cizí jazyk v rozsahu 3-4 hodin týdně a nepovinně dokonce třetí cizí jazyk v rozsahu dvou hodin týdně.⁵⁸ Na středních školách s rozšířenou výukou jazyků to bylo opět 4-5 hodin. Neustálým problémem zůstávaly nedostatky v návaznosti jazykové výuky mezi základní a střední školou, kdy žáci mající určitou jazykovou přípravu již ze základní školy, museli na střední škole začínat s ostatními znovu.

V 70. a 80. letech zůstávají osnovy z hlediska cizích jazyků v podstatě nezměněny. Ruština je stále prvním cizím jazykem, zajímavé však je, že na gymnáziích s rozšířenou výukou jazyků převyšoval ruštinu svou hodinovou dotací druhý cizí jazyk. Do jaké míry byla tímto druhým cizím jazykem za socialistické éry francouzština, uvidíme později.

⁵⁴ STUDNIČKA, F. *Zavádíme rozšířené vyučování jazykům na školách* in CJ V (1962-63), s. 193

⁵⁵ ROCHOWANSKÁ, I. *Vyučování cizím jazykům na základních devítiletých školách* in CJ XI (1967-68), s. 68

⁵⁶ TIONOVÁ, A. *Studium jazyků na filosofických fakultách* in CJ XI (1967-68), s. 344-346

⁵⁷ STUDNIČKA, F. *K maturitním zkouškám z cizího jazyka na středních všeobecně vzdělávacích školách* in CJ V (1962-63), s. 193

⁵⁸ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 72

2.1.1 Francouzské školy a sekce po roce 1945

Veškeré cizojazyčné vyučování bylo zrušeno těsně po válce. Výjimkou z tohoto opatření zůstala francouzská reálná gymnázia v Praze, v Brně a v Bratislavě, kde se nadále některé předměty mohly vyučovat ve francouzštině, hlavním vyučovacím jazykem však byla napříště čeština, resp. slovenština. Stejně jako na jiných gymnáziích pak byla zavedena povinná ruština už na prvním stupni.⁵⁹

Další výjimku tvořily obnovené československé sekce na francouzských lyceích v Dijonu, v St.-Germain-en-Laye a o něco později i v Nîmes, kde byla hlavním vyučovacím jazykem samozřejmě francouzština, ačkoli oficiálně byly tyto sekce součástí československého školství.⁶⁰ Československé sekce ve Francii však stihl opětovný a celkem brzký zánik v důsledku únorového převratu a nového směřování republiky.

Z tohoto důvodu prakticky zanikla i francouzská gymnázia v Československu, protože druhý cizí jazyk (prvním byla ruština) se vyučoval až v posledních třech ročnících jedenáctileté školy,⁶¹ takže výuka ve francouzštině byla po roce 1948 neustále omezována a o dva roky později jí byla zasazena krutá rána v podobě nuceného odchodu francouzských vyučujících. Výuka na těchto lyceích byla nadále určena výhradně dětem cizinců a československé děti musely přejít na obyčejné školy. Brněnské francouzské lyceum mělo poněkud kratšího trvání – založeno bylo v roce 1947, ale vzápětí bylo reorganizováno podle nové reformy na čtyřleté gymnázium a následně zrušeno.⁶²

2.2 Postavení francouzštiny mezi ostatními cizími jazyky

V postavení cizích jazyků hraje roli vždy politické události. Prvorepublikové frankofilství s sebou neslo zájem o tento jazyk a na ten odpovídala i nabídka vyučovaných jazyků na školách. V období od poslední třetiny 19. století až do roku 1945 byla francouzština jednoznačně jediným cizím jazykem plošně vyučovaným na českých školách, samozřejmě kromě němčiny, jejíž postavení bylo v historii velmi specifické a jako druhý zemský jazyk byla povinně vyučována i na českých školách. Vítězství spojenců v květnu 1945 mělo ve svém důsledku obrovský dopad na postavení francouzštiny. Zásadní změny v jazykové výuce a důležitosti jednotlivých cizích jazyků se odehrály bezprostředně po válce.

⁵⁹ HNILICA, J. *Fenomén Dijon*, op. cit., s. 195

⁶⁰ tamtéž, s. 195

⁶¹ tamtéž, s. 210

⁶² RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 66

Počínaje školním rokem 1945/46 je francouzština na středních školách odsunuta na vedlejší kolej, a to zdánlivě opatřením nesouvisejícím – výměnou povinné němčiny za povinnou ruštinu. Toto opatření mělo nicméně za následek, že druhým nejrozšířenějším cizím jazykem se z praktických důvodů stala němčina, jejíž výuka byla po válce zrušena, ale o pět let později znovu zavedena. Místo třetího nejrozšířenějšího cizího jazyka získala, jako určitá protiváha k ruštině, na popularitě získávající angličtina, jazyk těžiště západních velmocí.⁶³ Socialistické školství si však klade, alespoň zpočátku, otázku, zda je vůbec znalost západních jazyků potřebná.⁶⁴ Tento názor se během dalších desetiletí mění, ale francouzština v následujícím období zůstává mezi ostatními vyučovanými cizími jazyky zastoupena ve velmi malé míře, která ani podle odborníků nestačila potřebám socialistické společnosti.

K poválečnému ochladnutí zájmu o francouzštinu přidávají 50. léta řadu represivních opatření vůči francouzským institucím a osobám, jako například vyhoštění francouzských profesorů nebo zamítání vstupních víz dalším zájemcům. Omezení vedla k uzavření pražské pobočky Agence France Presse a zastavení činnosti poboček Alliance française, které od převratu roku 1948 pouze přežívaly. Byla ukončena také činnost Francouzského institutu včetně knihovny, jež byla velmi důležitou nositelkou frankofilství a centrem šíření frankofonní literatury a tisku u nás. Veškerá kulturní výměna byla ze strany ČSR ukončena i oficiálně. Je nutné uvést, že jakýkoli další vývoj ve vztahu k Francii je závislý na vztahu Francie a SSSR.

Ve vzájemném vztahu Francie a ČSR je zdůrazňována hlavně spolupráce v technické a hospodářské oblasti,⁶⁵ ale od poloviny 50. let se opět mluví o kulturní dohodě pro podporu při vyučování jazyka a výměn studentů – oficiálním důvodem je však opět usnadnění vědecké spolupráce.⁶⁶ Zajímavé je si porovnat přístup a cíle, které si obě země ve vztahu k sobě navzájem kladly. Zatímco francouzská strana shledává svůj hlavní zájem v šíření svého jazyka a kultury (a v důsledku toho možnost snazší komunikace a vzájemného porozumění), československá strana v cizích jazycích vidí způsob, jak si vyměňovat vědecké poznatky a, to především, možnost šířit svou oficiální ideologii. Postupnou změnu v postoji československé politiky k cizím jazykům, jejich místu ve společnosti a výuce sledujeme až na přelomu 50. a 60. let. Vzrůstající zájem o cizí jazyky a jejich výuku dokládá ve své podstatě už samotná existence časopisu *Cizí jazyky ve škole*, který začíná vycházet od roku 1957.

⁶³ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 65

⁶⁴ HNILICA, J. *Budování socialistické školy a imperialistické jazyky* in *Marginalia historica* 2/2012, s. 40

⁶⁵ HNILICA, J. *Fenomén Dijon*, op. cit., s. 251

⁶⁶ tamtéž, s. 254

V 60. letech už se začíná projevovat nedostatek ve znalosti cizích jazyků v důsledku toho, že jejich výuce a vývoji učebních pomůcek nebyla v předešlých letech věnována patřičná pozornost. Nedostatek je patrný jak v případě vhodných učebnic, tak dobrých metodik pro učitele, o nedostatku kvalitních vyučujících nemluvě.⁶⁷ Znepokojivá je také hrozba nedostatku odborníků ovládajících cizí jazyky, zejména francouzštinu, pro vědeckou spolupráci.

Problém s nepoměrem zájmu o cizí jazyky se táhne celým sledovaným obdobím. Ideální poměr třech nejdůležitějších cizích jazyků by vzhledem k potřebám společnosti měl podle M. Zlámalové⁶⁸ vypadat takto: němčina a angličtina by měly být zastoupeny po 40 % a zbývajících 20 % by mělo být obsazeno francouzštinou, případně by z nich mělo připadnout 5 % španělštině. Realita ovšem vypadala podstatně jinak. Na přelomu 50. a 60. let si podle zprávy K. Behenského⁶⁹ němčinu vybralo 71 % žáků, angličtinu 21,5 % žáků a francouzštinu pouze 7,5 % žáků. Na SOŠ byl tento rozdíl ještě patrnější, především na úkor francouzštiny, s tím, že nepovinný jazyk si vybrala pouze třetina žáků.⁷⁰ Výrazný zájem o němčinu žáci zdůvodňovali tím, že němčina je nejjednodušší a rodiče jim s ní mohou pomoci, jelikož většina z nich ji alespoň částečně ovládá. Dalším celkem logickým důvodem byla její nejpraktičtější využitelnost vzhledem k vazbám na NDR.⁷¹

Tento nepoměr se stal zvlášť aktuálním právě v 60. letech, kdy byly horečnatě podepisovány smlouvy o vědecké a technické spolupráci a spolupráci v oblasti školství a kultury s africkými postkoloniálními státy, které ve velkém získávaly nezávislost.⁷² 60. léta tedy patří snaze tento problém řešit a do dalších let si zajistit odborníky s potřebnou znalostí francouzštiny. Do určité míry je vidět pokrok v tomto směru, neboť v polovině 60. let byl poměr jazyků, který si studenti prvního ročníku SVVŠ zvolili, značně vyrovnanější. Pro němčinu se rozhodla zhruba polovina žáků, pro angličtinu čtvrtina a pro francouzštinu celá pětina žáků. Nově se celkem úspěšně zařadila také žádaná španělština.⁷³ Nedostatek jazykově vzdělaných dospělých se snažily zvrátit jazykové školy, jejichž počet se v 60. letech více než ztrojnásobil, takže v roce 1970 jich fungovalo celkem třicet.⁷⁴

⁶⁷ HNILICA, J. *Fenomén Dijon*, op. cit., s. 259

⁶⁸ ZLÁMALOVÁ, M. *Který z volitelných cizích jazyků na školách je nejdůležitější?* in CJ XXIV (1980-81), s. 82

⁶⁹ *Cizí jazyky v Plzeňském kraji* in CJ III (1960-61), s. 192

⁷⁰ ŠRÁMEK, J. *Jak vypadá nepovinné vyučování cizím jazykům na středních odborných školách?* in CJ s. 44

⁷¹ *Cizí jazyky v Plzeňském kraji* in CJ III (1960-61), s. 192

⁷² HAKENOVÁ, A. *K novému pojetí vyučování cizím živým jazykům (němčině, angličtině, francouzštině) na střední všeobecné vzdělávací škole* in CJ III (1960-61), s. 353

⁷³ STUDNIČKA, F. *Zlepšení metod práce – hlavní úkol* in CJ VII (1963-64), s. 1-2

⁷⁴ STUDNIČKA, F. – HAKENOVÁ, A. *K dalšímu rozvoji vyučování cizím jazykům na školách* in CJ XIII (1964-65), s. 129

K příznivým okolnostem pro rozvoj francouzštiny od poloviny 60. let u nás patří i zvýšený zájem Francie o navazování kulturních styků se státy východního bloku, což v případě ČSSR vyústilo v podepsání „Protokolu o kulturních, vědeckých a technických výměnách“ s platností dvou let, který byl však dále prodlužován. Následoval rozvoj čilejších diplomatických styků a návštěv, po delší odmlce byly opět obsazeny posty kulturních atašé⁷⁵ a na univerzitách místa lektorů. V omezené míře byl obnoven provoz Francouzské knihovny ve Štěpánské,⁷⁶ a nakonec i znovuotevřeny ročníky československých sekcí na lyceích ve Francii.⁷⁷ 70. a 80. léta se nesou na vlnách oteplování a ochlazování vzájemných československo-francouzských vztahů a podle toho se řídí střídavé uvolňování a omezování činnosti francouzských institucí. V rámci jedné z takových vln bylo při Francouzské knihovně otevřeno středisko pro výuku francouzštiny, tzv. Centre Pilote, jehož posláním bylo při výuce používat moderní metody a pomůcky.⁷⁸

Za jednu z příčin příznivých podmínek pro francouzštinu ve školství můžeme považovat i to, že od roku 1963 vykonával funkci ministra školství Čestmír Císař, absolvent české sekce lycea v Dijonu, který ve své osobě spojoval jak komunistické a socialistické smýšlení, tak skalního frankofila. Císaře ve funkci vystřídal Jiří Hájek, který byl také žákem francouzských profesorů.⁷⁹

Normalizační léta se nepřekvapivě nesou ve znamení útlumu, výuka francouzštiny je na školách omezována „pro nedostatečné další využití, pro nezájem ze stran žáků a jejich rodičů.“⁸⁰ Sestupnou tendenci zájmu o francouzštinu sledujeme i v letech osmdesátých. Francouzština se dostává stále více do pozadí ve prospěch angličtiny. V její neprospěch hraje zdání obtížnosti a v nemalé míře, podle R. Lopraise, také pohodlnost vedení gymnázií, která nevidí za dostatečně potřebné francouzštinu propagovat a vysvětlit žákům i rodičům, že francouzština je světovým jazykem. Uvádí také, že s jeho aktivním přístupem a cílenou motivací se na gymnáziu ve Šternberku daří francouzskou třídu otevřít každý rok a že průměrně dva studenti tohoto nevelkého gymnázia odcházejí studovat francouzskou filologii.⁸¹

Na druhou stranu se rozvíjejí česko-francouzské spolupráce v rámci škol. V roce 1982 je například navázána spolupráce jednoho z brněnských gymnázií s lyceem v Rennes, které

⁷⁵ HNILICA, J. *Fenomén Dijon*, op. cit., s. 262-263

⁷⁶ O Francouzské knihovně v Praze a jejím významu pojednává ve svém článku Jiří Hnilica: *Knihovna Francouzského institutu v Praze v průběhu 20. století* in *Marginalia Historica* 2/2014, s. 65-90

⁷⁷ HNILICA, J. *Fenomén Dijon*, op. cit., s. 263

⁷⁸ HNILICA, J. *Knihovna Francouzského institutu v Praze v průběhu 20. století*, op. cit., s. 87

⁷⁹ HNILICA, J. *Fenomén Dijon*, op. cit., s. 263-264

⁸⁰ PANÁČKOVÁ, Z. *Experimentální výuka francouzského jazyka na gymnáziích* in *CJ XXV* (1981-82), s. 451

⁸¹ LOPRAIS, R. *Co s franštinou na gymnáziích* in *CJ XV* (1971-1972), s. 377

navazuje na tradiční vazby těchto měst. Kromě písemného styku žáků jsou organizovány i výměnné pobyty, které jsou hodnoceny jako velmi prospěšné především z hlediska motivace a přímého styku s jazykem.⁸²

Stále aktuálnější se na přelomu 80. a 90. let stává problém anglicismů ve francouzštině. Nejasnosti v této oblasti vedou k diskuzím nejen na francouzské půdě, ale způsobují problémy i ve výuce francouzštiny jako cizího jazyka.⁸³

2.3 Proměny přístupu k jazykové výuce a jejích metod

Zatímco se na sklonu 40. let ještě pochybovalo o potřebě znalosti cizích jazyků kromě ruštiny, jejíž znalost měla vynahradit nedostatky ve znalostech ostatních cizích jazyků, v 60. letech už bylo jasné, že znalost cizích jazyků je potřebná a prospěšná i pro socialistický stát. Přístup k jazykové výuce a jejím metodám však procházel změnami v závislosti na cílech, které byly pro jazykovou výuku stanovovány.

Před druhou světovou válkou převažovala ve výuce jazyků gramaticko-překladová metoda vycházející z podoby výuky klasických jazyků. Jednalo se o systematické studium gramatiky a textů, četba úryvků a práce s nimi, překlad. Tato metoda však ve výuce cizích živých jazyků nevedla k příliš zářným výsledkům.⁸⁴ Jako na nevyhovující je však nazíráno i na metodu přímou a metody od ní odvozené, které vycházejí ze způsobů přirozeného osvojování jazyka tak, jak se jazyku učí děti.⁸⁵

V 60. letech tedy převažují metody kognitivního způsobu osvojování jazyků (vědomé chápání zákonitostí výstavby daného jazyka) a využívá se i nadále nejvíce gramaticko-překladové metody. V následujícím desetiletí se ale velká část odborníků přiklání k behavioristickému pojetí jazykové výuky (imitačně intuitivní nácvik). Léta osmdesátá se pak nesou v duchu „vystřízlivění“ z tolik propagovaného behavioristického přístupu a obrací se zpět k tradičnějšímu přístupu, ovšem obohacenému o nové poznatky.⁸⁶ Celým sledovaným obdobím se nicméně line změna přístupu k jazykové výuce v ohledu její praktičnosti.

Stěžejním cílem jazykové výuky v 60. letech je, aby absolventi střední školy získali „především takové jazykové dovednosti, aby mohli porozumět cizojazyčným textům, zejména

⁸² POCHYLÁ–ŠLESINGEROVÁ, V. *Spolupráce české a francouzské střední školy* in CJ XXVII (1983-84) s. 383

⁸³ PANÁČKOVÁ, Z. *Vývojové tendence současné francouzštiny* in CJ XXXIII (1989-90) s. 15

⁸⁴ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 54

⁸⁵ ROSYPALOVÁ, V. *Překládat nebo osvojit si?* in CJ VI (1962-63), s. 415

⁸⁶ VESELÝ, J. I. *Seminář pracovníků kateder romanistiky evropských nfrankofonních zemí* in CJ XXIII (1979-80), s. 327

textům odborným.“⁸⁷ Přestože se tedy již v průběhu 60. začíná mluvit také o „orientaci vyučování na aktivní ovládnutí jazyka“⁸⁸ hlavní využívanou vyučovací metodou v jazykovém vyučování zůstává nadále metoda gramaticko-překladvá.

Do popředí se postupně dostávají metody audiovizuální a audioorální, jejichž rozvoj je umožněn značným pokrokem v technologiích využívaných i v jazykové výuce. Kromě učebnic se doporučují jednoduché pomůcky jako obrazy, mapy, plány, magnetická nebo flanelová tabule, ale také diafilmy a diapozitivy nebo magnetofon, který pomalu vytlačuje gramofon. Zejména magnetofon vzbuzuje v 60. letech v diskuzích velké nadšení, protože umožňuje nahrávání a hodnocení vlastního ústního projevu. Přesto však zůstává tato možnost většinou nevyužívaná, protože je to časově náročné a roli hraje i technická náročnost práce s přístrojem.⁸⁹ Přístroje nicméně stejně nejsou dostupné a ani pomůcky nejsou vydávány v dostatečné míře.⁹⁰ Navíc jsou přednostně tvořeny programy pro ruštinu, následně také pro angličtinu a němčinu. Francouzština zůstává o tyto programy do velké míry ochuzena, v roce 1969 připadl na 23 programů vydaných pro ostatní jazyky pouze jeden francouzský.

Začínají také vznikat speciální jazykové učebny. Ve svém článku je popisuje jejich průkopník J. Dušan z Vysokého učení technického v Brně. Jím zřízená jazyková „laboratoř“ disponovala kromě jednoduchých jazykových pomůcek také například zrcátka instalovanými na zdi pro nácvik správné výslovnosti nebo konverzačních kabin, ve kterých byl zabudován amplion pro poslech a mikrofon pro komunikaci s učitelem.⁹¹

Rozvoj jazykových „laboratoří“ na principu hromadné individuální výuky korigovatelné vyučujícím pomocí moderní techniky se, alespoň na teoretické úrovni, týká hlavně 70. let, kdy probíhají experimenty a ověřování efektivity takových učeben. V laboratořích se nejvíce uplatňovala tzv. drilová metoda, tedy neustálé opakování probraného jevu.

V průběhu 70. a 80. let se postupně mění přístup k jazyku z hlediska jeho hlavní funkce, je možné sledovat intenzivní snahu dodat jazykové výuce na praktičnosti, zřetel se od pasivní znalosti obrací k dorozumívací jako nejdůležitější funkci jazyka.⁹² Proto se také apeluje na vyučující, aby v co největší možné míře na žáky mluvili v daném jazyce a stále více se klade

⁸⁷ HAKENOVÁ, A. *K novému pojetí vyučování cizím živým jazykům (němčině, angličtině, francouzštině) na střední všeobecně vzdělávací škole* in CJ III (1959-60), s. 353

⁸⁸ STUDNIČKA, F. *Zlepšení metod práce – hlavní úkol* in CJ VII (1962-63), s. 1

⁸⁹ TIONOVÁ, A. *Studium jazyků na filosofických fakultách* in CJ XI (1967-68), s. 342-344

⁹⁰ BOČEK, L. *Jazykové učebny a pomůcky* in CJ IV (1961-62), s. 317-318

⁹¹ DUŠAN, J. *Pokus o zřízení jazykové učebny* in CJ IV (1961-62), s. 79-83

⁹² MOTHEJZÍKOVÁ, J. *K principům komunikativního vyučování* in CJ XXXIII (1989-90), s. 55

důraz i na aktivitu žáka, který byl ve výuce dříve článkem spíše pasivním.⁹³ V 80. letech už se konkrétně mluví o tzv. nové koncepci ve výuce cizích jazyků, která spočívala v přesměrování od psaného textu k mluvenému slovu. Níže cituji aktualizované cíle jazykové výuky:

„Výuka cizích jazyků připravuje naše žáky nejen na četbu cizojazyčné literatury a tisku, ale otvírá jim i možnost přímého styku s příslušníky cizích národů. Proto musí vyučování cizím jazykům naše žáky připravovat na to, aby při těchto stycích vždy vystupovali jako uvědomělí občané socialistického státu, aby uměli pohovořit o přednostech našeho socialistického zřízení, hájit své socialistické přesvědčení a uvádět na správnou míru zkreslené představy zahraničních partnerů o životě v Československu vyplývající někdy z nedostatečné informovanosti, mnohdy však i z působení protikomunistické propagandy.“⁹⁴ Z citátu je zřejmé, že ani výuka jazyků se neobešla bez ideologického zbarvení. To se týkalo rovněž pomůcek doporučených pro aktivizaci konverzace, mezi kterými bychom na prvním místě našli například obrazy s tematikou jako Traktor, Česání chmele, V družstevním kravíně apod.

Ve skutečnosti pronikaly nové metody do praxe velmi pomalu.⁹⁵ I přes velké posuny v možnostech využití moderních technologií a tomu, že se audio i videonahrávky stávaly čím dál dostupnějšími, žáci, studenti, ale v mnoha případech i vyučující se stále potýkali s problémy týkající se například správné výslovnosti nebo intonace, protože v popředí běžné výuky stále zůstávala správnost především gramatická.⁹⁶ S rozvojem moderních technologií, které se promítaly i do jazykové výuky v podobě audio a videoprogramů, se mění i postavení lektorů, rodilých mluvčích, jako výlučného zdroje autentického mluveného projevu. V průběhu času vidíme, že francouzština rodilých mluvčích je zprostředkovávána také nahrávkami, ať už gramofonovými nebo nověji magnetofonovými, že se začíná využívat i filmu, a pro zájemce vznikají i rozhlasové nebo televizní kurzy.⁹⁷ Ke konci 80. let se objevují i myšlenky využití počítačů v jazykové výuce.⁹⁸

2.4 Francouzská filologie

Na úrovni vysokého školství patří období 1945-53 obnovování kateder románské filologie. Obnovena byla katedra romanistiky v Praze a v Brně a v roce 1946 byla dokonce zřízena i na Olomoucké univerzitě. Budoucí středoškolské učitelé francouzštiny byli vzdělávání

⁹³ ŘASA, R. *V čem je podstata nových metod v jazykovém vyučování?* in CJ VIII (1964-65), s. 1

⁹⁴ SLÁDEK, J. – HAKENOVÁ, A. *Oč nyní jde ve výuce cizích jazyků* in CJ XXIII (1979-80), s. 4

⁹⁵ OLIVERIUSOVÁ, E. *O některých zkušenostech z hospitací v hodinách cizích jazyků na pražských školách* in CJ VIII (1964-65), s. 25

⁹⁶ TAIŠLOVÁ, J. *Fonetická cvičení ve francouzštině* in CJ XIX (1975-76), s. 443

⁹⁷ ČAPKOVÁ, V. *Televizní kurs francouzštiny* in CJ XX s.33

⁹⁸ POSPÍŠIL, J. *Cizí jazyky a počítač?* in CJ XXXIII (1989-90), s. 81

na filosofických fakultách v Praze, Brně a v Olomouci, od 50. let studium trvalo 4 roky a bylo povinně dvouoborové, k francouzštině jako hlavnímu oboru se zpravidla pojil další jazyk – čeština nebo ruština.⁹⁹ V 60. letech bylo studium prodlouženo na deset semestrů, osmisesestrální zůstalo na pedagogických školách, kde se francouzština také vyučovala, ale ne jako hlavní předmět studia (tyto školy byly určeny pro vzdělávání pedagogů mateřských a základních škol, středoškolští učitelé nadále vycházeli především z filosofických fakult).

Další vzdělávání učitelů cizích jazyků probíhalo každoročně v několikerych prázdninových kurzech nebo seminářích, často vedených i zahraničními lektory. Podstatně menší počet vyučujících měl možnost vyjet na kurz do cílové země – například v létě 1968 (tedy v době největšího uvolnění) mělo být na kurz do Francie vysláno 18 učitelů.¹⁰⁰ Co se týče výjezdů studentů byly možnosti velmi omezené.

Výběr studentů pro filologická studia byl oficiálně prováděn na základě přijímacích zkoušek, ve skutečnosti byl ale značně ovlivněn politickou vhodností kandidátů. Pro názornost uvádím vzpomínku Jiřího Černého z Olomoucké univerzity: „(...) někdy v druhé polovině 70. let, kdy se na francouzskou filologii hlásilo asi třicet studentů, provedli učitelé dost náročné přijímací zkoušky a doporučili rektorovi, aby přijal jedenáct posluchačů místo deseti, což bylo tzv. směrné číslo, protože těch jedenáct navržených prokázalo dobrou znalost francouzštiny. V přijímacím řízení ale měly hlavní slovo stranické orgány, zvláště OV KSČ, a tak se stalo, že rektor nakonec přijal dokonce dvanáct studentů, ale shodou okolností mezi nimi nebyl ani jeden z původně navržených jedenácti.“¹⁰¹ Co se týče kvality studia zapříčiněné jak složením pedagogického sboru, tak mírou potřebného vybavení je nejlépe hodnocena nejmladší z kateder, nejhůře z takových srovnání vychází katedra pražská.¹⁰²

2.4.1 Univerzita Karlova v Praze

Po válce byl na Univerzitě Karlově znovu otevřen románský seminář, a to včetně prosemináře. Na svou práci navázala velká většina předválečných profesorů, jako byl Josef Kopal, Vladimír Buben, který se vrátil z Brna, Josef Dvořák nebo Maxmilián Křepinský. Románský seminář velmi úzce spolupracoval také se seminářem srovnávacích dějin literatur v čele s profesorem Václavem Černým a kurzy praktického jazyka zajišťovali domácí i zahraniční lektori. Všichni zahraniční lektori včetně některých českých vyučujících byli

⁹⁹ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 68

¹⁰⁰ STUDNÍČKA, F. *K vysílání učitelů cizích jazyků do kursů a ke studiu v zahraničí* in CJ XI (1967-68), s. 422

¹⁰¹ ČERNÝ, J. *Univerzita Palackého a katedra romanistiky (1947-2004)* in Acta Universitatis Palackinae Olomouensis, Facultas Philosophica, Philologica 85, Romanica Olomouensia XIII. Olomouc 2004. s. 22

¹⁰² TIONOVÁ, A. *Studium jazyků na filosofických fakultách* in CJ XI (1967-68), s. 342-37

nicméně nuceni opustit fakultu, popřípadě i republiku v rámci „očišťování“ univerzity na počátku 50. let. Z vyučujících byl propuštěn například Václav Černý, čistky se však filologických oborů nedotkly zdaleka tak drasticky jako filosoficko-historické sekce fakulty.

V roce 1951 totiž došlo k reorganizaci na fakultní i nižší úrovni – filosofická fakulta byla až do opětovného sloučení o osm let později rozdělena na fakultu filologickou a filosoficko-historickou¹⁰³ a místo seminářů byly zřízeny katedry. Katedru romanistiky vede v 50. letech J. Kopal, dále zde působí prof. Dvořák a docenti Josef Bukáček a Jan O. Fischer v oboru románských literatur.¹⁰⁴ Dvořáka i Kopala vyřadily třídně-politické prověrky na konci 50. let, kdy byli nuceni odejít do důchodu nekomunističtí profesori starší 65 let.¹⁰⁵ Po jejich odchodu přednášeli literaturu přesvědčení komunisté Vladimír Brett a Jan O. Fischer, který se dlouhodobě udržel rovněž ve vedení katedry.¹⁰⁶

Filosoficko-historická a filologická fakulta utrpěly, co se počtu studentů týče, v důsledku zřízení samostatných vysokých pedagogických škol, kam nový systém převedl těžiště vzdělávání budoucích středoškolských učitelů.¹⁰⁷ Ty ale neměly příliš dlouhého trvání a koncem 50. let byly opět zrušeny. V důsledku toho se na filosofickou fakultu vrátila jak část studentů, tak profesorů, kteří nahrazovali profesory penzionované v letech 1958-1959, např. Otakar Bělič z olomoucké vysoké pedagogické školy. V 60. letech se habilitoval Jan Šabršula v oblasti obecné jazykovědy a následně ve 2. polovině 60. let také Marie Kavková.¹⁰⁸ Dále zde vyučovali Vladimír Hořejší a Aleš Pohorský.¹⁰⁹

Politické uvolnění 2. poloviny 60. let vyvrcholilo během první poloviny roku 1968, kdy se k přednáškám vrátil i dříve umlčený profesor Černý, a stanul dokonce v čele nově vzniknuvší katedry světových literatur a srovnávací literární vědy.¹¹⁰ Vystřízlivění však přišlo až příliš rychle v podobě srpnové okupace a následné normalizace, v jejímž rámci byla nová katedra zrušena a Černý i Bukáček byli opětovně penzionováni.¹¹¹

V čele literárně-historické části semináře stál Josef Kopal a část lingvistickou vedli Vladimír Buben, Josef Dvořák a Maxmilián Křepinský. Nad proseminářem bděl v letech 1953-1972 Otakar Novák spolu s lektory, kterým se budu podrobněji věnovat v poslední kapitole této práce.

¹⁰³ KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. op. cit., s. 310

¹⁰⁴ tamtéž, s. 449

¹⁰⁵ tamtéž, s. 452

¹⁰⁶ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 70

¹⁰⁷ KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. op. cit., s. 446

¹⁰⁸ tamtéž, s. 454-455

¹⁰⁹ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 70

¹¹⁰ KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. op. cit., s. 457

¹¹¹ tamtéž, s. 461

2.4.2 Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně

Mezi vyučujícími katedry romanistiky Masarykovy univerzity (od roku 1960 až do revoluce Univerzity Jana Evangelisty Purkyně), se objevuje jméno nejednoho významného filologa. Podle Rakové¹¹² na tom ve sledovaném období, co se složení pedagogického sboru týče, brněnská romanistika dokonce lépe než pražská.

Na brněnské univerzitě tedy působili lidé jako Emanuel Šrámek nebo Josef Š. Kvapil,¹¹³ do své předčasné smrti v roce 1946 také Otokar Levý.¹¹⁴ Po Bubnově odchodu na jiné pracoviště vedl románský seminář od roku 1946 Jiří Straka. Tomu však byla zastavena činnost v souvislosti s únorovými událostmi a následnou očištěnou univerzitou od „aktivních, protikomunisticky orientovaných činitelů,“¹¹⁵ a tak byl od roku 1950 vystřídán Emanuelem Šrámekem uplatňujícím se především v oboru fonetiky.¹¹⁶ Seminář fonetiky vznikl nově po válce pod jeho vedením, později byl vystřídán Karlem Ohnesorgem.¹¹⁷ V 50. letech fungovala romanistika společně s anglistikou na jedné katedře pod vedením anglisty Karla Štěpaníka.

Literaturu po předčasném úmrtí O. Levého přednášel Otokar Novák, působící prvotně v Praze. Přednášky z literatury zajišťoval téměř celé čtvrtstoletí. Jejím profesorem byl nicméně jmenován až po téměř desetiletém úsilí v uvolněnějších 60. letech.¹¹⁸ V polovině 50. let přišel po desetiletém působení v Praze Otto Ducháček¹¹⁹ zaměřující se především na problematiku sémantiky, v jeho šlépějích se posléze vydala překladatelka Růžena Ostrá, která na Brněnské romanistice působila celá čtyři desetiletí. K jejímu odkazu patří mimo jiné překlad Chamoiseaova Soliba Ohromného, oceněného cenou Josefa Jungmana.

V Brně vyučovala už od 50. let i další překladatelka, Zdeňka Stavínohová. Doktorát i docenturu získala v oblasti francouzské jazykovědy. Věnovala se také metodice výuky románských jazyků a spolupracovala s Krajským pedagogickým ústavem v podobě přednášek. Stavínohová byla také úspěšnou překladatelkou odborné a dětské literatury. K jejímu odkazu patří také překlad Exupéryho Malého prince.¹²⁰

¹¹² RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 70

¹¹³ JORDÁN, F. op. cit., s. 362, 385

¹¹⁴ tamtéž, 327

¹¹⁵ tamtéž, s. 274

¹¹⁶ tamtéž, s. 166

¹¹⁷ tamtéž, s. 327

¹¹⁸ VURM, P. *Otokar Novák (1905 – 1984) Medailonek významného brněnského romanisty* in Universitas 04/2014, Masarykova univerzita, Brno, s. 54-55

¹¹⁹ https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=23133 ; 6.6.2018

¹²⁰ MILÍČKOVÁ, L. *Za docentkou Zdeňkou Stavínohovou* in Universitas 01/2008, Masarykova univerzita, Brno, s. 65-66

Od roku 1958 byla katedra romanistiky pro změnu sloučena s katedrou fonetiky, v jejímž čele stál Karel Ohnesorg, počátkem 60. let vystřídán Jaroslavou Pačesovou, krácející ve stopách Šrámkových.¹²¹ Ta svým přístupem k režimu zaštiťovala personální složení katedry v 70. a 80. letech a zajišťovala tak vysokou odbornost pracoviště za pomoci odborníků jako Jaroslav Fryčer, který se už od 60. let uplatňoval jako asistent Otakara Nováka v oblasti dějin literatury, Jiří Šrámek nebo Růžena Ostrá, kteří nebyli státem politicky dvakrát vítáni.¹²² Fryčer se zabýval prolínáním českého a francouzského literárního prostředí, jeho bádání ale stejně jako akademický růst byly z politických důvodů značně omezeny po celá 70. a první polovinu 80. let.¹²³

Vladimír Stupka působil na univerzitě od jejího obnovení po válce. Orientoval se především na dějiny literatury, česko-francouzské vztahy na poli literatury, ale i na teorii překladu. Byl také dlouholetým předsedou brněnské pobočky Kruhu moderních filologů a literární kritik. Teprve v 60. letech se mu podařilo dosáhnout docentury, ale dalšího postupu se nedočkal. Tragický dopad na jeho univerzitní kariéru měla normalizační potřeba „provést nezbytné kádrové změny, což přispěje k jednotnému pedagogickému působení v duchu marxismu-leninismu,“¹²⁴ která ho donutila z univerzity počátkem 70. let odejít.

K dalším vyučujícím romanistiky v Brně patřil pro francouzskou literaturu od 70. let Ivan Seidl, který převzal vedení katedry v roce 1990,¹²⁵ nebo lingvistka Ladislava Miličková.

2.4.3 Univerzita Palackého v Olomouci

Na filosofické fakultě Olomoucké univerzity, obnovené téměř po sto letech v únoru 1946, byla nově zřízena i katedra romanistiky. Ta se utvářela pod vedením Josefa Š. Kvapila, odborníka na francouzskou a rumunskou literaturu, jemuž olomoucká romanistika sloužila za působiště celých třicet let. Na utváření francouzského oddělení se v jeho prvopočátcích dále podíleli především Antonín Zatloukal a Jindřich Hořínek. Dále zde od 60. let působili Jiří Látal (absolvent studií na olomoucké univerzitě), krátce Miroslav Tichý a o něco později i Vladimír Hořejší.¹²⁶ K dalším vyučujícím patřili například Jiří Vrba, Miroslav Pavlík, Miroslav Horna nebo Jaroslav Zezula, z nichž nejeden zde vyučoval ještě v 90. letech.

¹²¹ JORDÁN, F. op. cit., s. 360-363

¹²² FASORA, L. – HANUŠ, J. *Filozofická fakulta Masarykovy univerzity: Pohledy na dějiny a současnost*. Masarykova univerzita, Brno 2010. s. 277-279

¹²³ DYTRT, P. *Jaroslav Fryčer* in Universitas 04/2006, Masarykova Univerzita, Brno, s. 52-54

¹²⁴ RAMBOUSEK, J. *Před sto lety se narodil romanista Vladimír Stupka* in Universitas 01/2006, Masarykova univerzita, s. 49-50

¹²⁵ KYLOUŠEK, P. *Doc. PhDr. Ivan Seidl, CSc. * 1. 4. 1947 – † 15. 2. 2000* in Universitas 2017 (mimořádné číslo), Masarykova univerzita, Brno, s. 68-69

¹²⁶ ČERNÝ, J. op. cit., s. 21

Francouzská filologie byla jedním z oborů, které se rozvíjely od samého počátku fungování obnovené univerzity. Pro malý počet studentů se ale obor francouzské filologie otevíral jen každý druhý rok a střídal se s ročníky hispanistů.¹²⁷

¹²⁷ RAKOVÁ, Z. op. cit., s. 71

3 Lektori francouzštiny v ČSR a ČSSR

Jak jsme viděli v předchozí kapitole, výuka francouzštiny, potažmo všech cizích jazyků, procházela ve sledovaném období vývojem od tradičních forem výuky cizích jazyků k modernějším metodám. Odborníci i řadoví učitelé si postupně uvědomují, že funkce jazyka je především komunikační, a ve výuce cizích jazyků je tedy vidět tendence používat nové metody, které by vedly k osvojení praktického jazyka využitelného v reálné komunikaci. I proto je po nuceném odlivu francouzských rodilých mluvčích z českých univerzit v 50. letech postupně obnoven lektorát a snaha zajistit pro posluchače českých univerzit lektory odpovídajícího jazyka.

K této kapitole se váží přiložené tabulky (tabulka č. 1 a č. 2), které znázorňují působení jednotlivých lektorů v časovém rámci. Pro kontext v nich uvádím lektory od roku 1945, ačkoli ve středu mého zájmu byli hlavně lektori působící v letech 1960-1989. Pro sestavení tabulek jsem vycházela ze seznamů osob a přednášek příslušných univerzit, doplněných o informace z osobních složek jednotlivých osob v Archivu bezpečnostních složek.

3.1 Francouzští lektori v ČSSR

Mezi lektory tohoto období se objevují lidé různí, lidé pravicově i levicově zaměření, lidé sledovaní StB i ti, kteří s ní spolupracovali. Někteří lektori přijížděli do ČSSR výhradně na dobu svého působení, jiní v Československu zapouštěli kořeny, našli si zde partnery a zůstali. Někteří z nich byli naprostí cizinci, jiní měli na ČSSR rodinné vazby ještě před započítáním svého lektorátu. Přijížděli lektori zkušenější i méně zkušenější, více či méně aktivní a získávali si různou míru obliby mezi svými studenty, ke kterým projevovali různou míru vstřícnosti. Je jisté, že to byli lidé velmi rozdílní, přesto bych se v následujících podkapitolách chtěla věnovat aspektům, které pro ně byly alespoň do určité míry společné.

3.1.1 Právní postavení lektorů

Francouzští lektori byli do Československa vysíláni francouzským ministerstvem školství a ministerstvem zahraničních věcí na základě vzájemné československo-francouzské kulturní dohody. Tito pak působili zejména na katedrách romanistiky na univerzitách ČSSR v Praze, Brně (od 80. let také externě v Olomouci), Bratislavě, Banské Bystrici a v Košicích a na jazykových školách.

Služební pobyt francouzských lektorů v cizích zemích měl trvat zpravidla 3 roky, ale jak uvidíme z konkrétních příkladů, tato doba byla často z různých důvodů krácena a někdy

také, ale to spíše méně často, prodlužována. O prodloužení nebo zkrácení pobytu rozhodoval ZÚ Francie v Praze spolu s MZV Francie. V ČSSR spadali lektoři přímo pod francouzské velvyslanectví, kterým byli řízeni a přes které vyřizovali všechny žádosti.¹²⁸ V ČSSR byli vedeni jako vízoví cizinci a požívali diplomatických privilegií, jako například možnosti posílat svou poštu diplomatickou cestou přes velvyslanectví, nebo přidělení diplomatické SPZ.

Lektoři francouzštiny se po uplynutí lektorátu ve vybrané zemi většinou přesouvali na další univerzitu nefrankofonní země, aby tam dál působili jako lektoři. Na francouzských školách, zdá se, byl tehdy přetlak učitelů, ač je francouzské školství řízeno centrálně státem, a lektoři, kteří by se rádi vrátili do Francie s tím měli problém. Výjimku tvořili lektoři disponující ve Francii statutem „professeur agrégé,“ kterým bylo místo na francouzské škole drženo i po dobu jejich lektorátu.

3.1.2 Poslání lektorů z hlediska Francie

Úkol kulturního oddělení francouzského velvyslanectví pro všechny francouzské vyučující zněl jasně: „šířit francouzštinu a rozšiřovat řady osob, které mají k Francii pozitivní vztah, ať už v rámci své profese, zájmové činnosti nebo jiných soukromých důvodů. V rámci toho má [lektor] za úkol mimo rámec svých povinností (...) každému zájemci o výuku francouzštiny, překlady apod. pokud možno vyhovět. Má za úkol stýkat se i s představiteli čl. škol a institucí, které udržují styky do Francie“¹²⁹ Někteří lektoři se tohoto úkolu podjali s velkou chutí, jiné nelze soudit z důvodu nedostatku archivních materiálů a jiní zůstávali ze svého rozhodnutí spíše pasivní.

Tito pracovníci tedy neměli na starosti pouze praktický jazyk a literaturu na univerzitách, měli se angažovat i mimoškolně. Očekávalo se, že se budou aktivně podílet na osvětě v rámci francouzského jazyka a kultury, na jejich šíření a propagaci. Prakticky to znamenalo, že se zapojovali ve frankofilních spolcích, podíleli se na překladech, vedli kurzy jazyka, případně reálií, i na jiných institucích než na univerzitě a nezřídka dávali i soukromé hodiny. Kulturní oddělení velvyslanectví i jeho zaměstnanci byli více než ochotni vyjít vstříc různým aktivitám, ke kterým zapůjčovali materiály, případně se jich přímo účastnili.

Na univerzitě vyučovali především praktický jazyk, který měli studenti zařazený po dvou až třech hodinách týdně. Podoba a obsah výuky spočíval víceméně na lektorovi, někteří se v lekcích věnovali reáliím, jiní spíše jazykovým problémům, studenti každopádně neměli

¹²⁸ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-453648 BN

¹²⁹ tamtéž

moc prostoru k vlastnímu ústnímu projevu a kurzy praktického jazyka se tak nezdálo svou formou velmi nápadně podobaly přednáškám.

3.1.3 Praktické záležitosti života v ČSSR

Standardní doba lektorátu činila 2-3 roky, ale tato doba se velmi často měnila. Lektorů působících v Praze bývali ubytováni v hotelovém domě na Petřínách, v Brně byl lektorům propůjčován rektorátní byt v Brožíkově ulici. Pražští lektorů si však často zařídili vlastní podnájem nebo bydleli u svých známých (často smíšených párů). Pokud však v ČSSR zůstávali na delší dobu, případně zde zakládali rodinu, sehnali si zpravidla byt, což se jim v dochovaných případech podařilo díky partnerům, kteří byli čl. občany.

Většina lektorů se pravidelně vracela do své vlasti. Trávili tam zejména zimní svátky a následné zkouškové období a letní prázdniny. Těchto dovolených využívali spíše svobodní lektorů nebo ti, kteří měli rodinu ve Francii. Ti, kteří měli silnější vazbu na Československo se uchýlovali spíše ke kratším návštěvám své rodné země. Celkem bezproblémové výjezdy jim zajišťovala diplomatická SPZ.

3.1.4 Zájem Státní bezpečnosti

Zahraniční lektorů, respektive Francouzi, jako příslušníci „kapitalistického státu,“ se objektem zájmu StB stávali automaticky pro podezření, že jsou využíváni „francouzskou zpravodajskou službou k typování československých občanů“ a „vojenským oddělením FVV v Praze k získávání poznatků k sovětské armádě.“¹³⁰ Mezi jednotlivými lektory však byly rozdíly, ať už v míře slučitelnosti vlastních názorů se socialistickou doktrínou, ochotě jednat v souladu se zákony psanými i nepsanými nebo i případné ochotě s StB spolupracovat. Vzhledem k tomu, že se nedochovalo mnoho archivního materiálu, nelze velmi spolehlivě dělat obecné závěry, mezi lektory 60.-80. let se však nacházeli z politického hlediska různí lidé – od členů komunistické strany ochotných s StB aktivně spolupracovat, přes osoby pasivní až po ty, které se aktivně účastnili protistátních aktivit.

Ze záznamů StB vyplývá, co konkrétně ji u sledovaných zajímalo a jaké prostředky ke sledování využívala. V případě zachovaných pramenů je ke každému osobnímu spisu přiložena fotografie dotyčného, většinou ještě s popisem vzhledu a obvyklých rysů v oblékání. Dále spisy obsahují adresu bydliště včetně grafického zpracování rozložení bytu, podrobného popisu, případně fotografií, výhledů z oken a soupisu a stručné charakteristiky ostatních

¹³⁰ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-687908 MV

obyvatel domu. Najdeme zde také popis tras, po kterých se „objekt“ pravidelně pohybuje, tedy například cesty z místa bydliště do práce atp. Pečlivé záznamy jsou vedeny o stycích lektorů, především s lidmi, kteří měli nějakou vazbu na Francii, nebo se stavěli kriticky k režimu. Předmětem zájmu byly samozřejmě i jejich mimopracovní aktivity. Dále se sledovaly jejich cesty, ať už zahraniční, nebo domácí. Záznamy často popisují i předávání balíčků, literatury a jiných materiálů.

Prostředky, pomocí kterých se StB udržovala informovaná, byly různé, od těch nejjednodušších až po náročnější. Většina informací pochází od tzv. pramenů – lidí, kteří s „objektem“ přicházeli do styku a spolupracovali s StB. Pracovníci StB přistupovali také k přímému sledování a fotografování lektorů, případně k odposlouchávání rozhovorů vedených na veřejných místech. Často se zaznamenával také pohyb jejich vozidel. V menší míře se využívaly také odposlechy telefonů, tajné domovní prohlídky a prohlídky vozidel na hranicích. Prověřována byla také jejich korespondence, takže není divu, že lektoři těžili z možnosti využívat diplomatické pošty a nezdědka touto cestou posílali také dopisy svých známých.

3.2 Lektoři na Univerzitě Karlově v Praze po roce 1945

Univerzity byly po 2. světové válce velmi rychle obnovovány a do obnovy a rozvoje jednotlivých pracovišť se s nadšením zapojovalo mnoho lidí, kteří měli zájem na obnově vysokého školství, vědy a v případě francouzštiny i kultury. Toto se týkalo i pražského románského semináře, jehož poválečný vývoj po stránce vedení a profesorů jsem nastínila v předchozí kapitole. Prvorepubliková tradice několika souběžných francouzských lektorátů se ve 2. polovině 40. let ještě udržela a v seznamech přednášek lze v některých letech najít jména až pěti lektorů (viz tabulku č. 1). Ve své práci v semináři pokračovala Madeleine David-Vokounová, přidala se Raymonde Zajícová, Marcel Girard, Louis Henri Robert Nègre a Marcel Aymonin. Stejně jako před válkou se mnozí lektoři podíleli na přednáškách nebo výuce v dalších, frankofonních institucích, jako francouzské lyceum nebo Ústav Arnošta Denise. Například v roce 1948 zde Girard přednášel dějiny francouzského divadla od romantismu po Paula Claudela, L. Nègre francouzskou literaturu 18. století a vznik romantismu, M. Aymonin vykládal současné francouzské spisovatele a R. Zajícová seznamovala posluchače se současným francouzským uměním, především sochařstvím a malířstvím.¹³¹ Omezení 50. let je velmi zjevné v tabulce č. 1, kde jako mávnutím proutku mizí ještě poválečná bohatost na lektory a dále zůstává na téměř celé desetiletí pouze režimu poplatný Aymonin, který se

¹³¹ ABS, *fond Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (302)*: sign. 302-148-1/s. 40-42

navíc v polovině 50. let stává odborným asistentem a pozice lektora je tak znovu obsazena až počátkem 60. let. Lektorem se stává Jean Radosa, člen komunistické strany jak ve Francii, tak později v Československu. Obsazení druhého lektorského místa opět souvisí s politickým uvolněním 2. poloviny 60. let. Po téměř patnáctileté pauze přichází na katedru druhý rodilý mluvčí francouzštiny, který se věnuje praktickým kurzům jazyka. Je jím kolega Moulin, záhy vystřídaný Jean-Pierrem Danèsem. V prvních letech normalizace však lektorské místo zůstává znovu neobsazené, ač na katedře dále vyučuje J. Radosa, který mezitím ale povýšil na odborného asistenta. V roce 1973 přichází André Réau, po jeho tříletém lektorátu je místo opět rok neobsazené a následně nastupuje Danielle Millet, která jako lektorka zůstane na fakultě celých osm let. Současně s ní se v seznamech přednášek objevuje krátce také jméno Susanny Courteilles, ale vzhledem k tomu, že o ní nejsou dohledatelné žádné jiné informace, je možné, že na univerzitě vůbec nenastoupila. Koncem 80. let se střídají ještě dva lektori – Daniel Olivier a Jean-Louis Cluse.

Ze seznamů přednášek Univerzity Karlovy je zjevné, že francouzští lektori působili v malé míře i na pedagogické fakultě, jejich působení je nicméně spíše útržkovité: v roce 1971/72 by zde měla vést kurzy slečna Denizot, o tři roky později, ale také pouze na jeden rok, lektor/ka Teissier. Jean-Marie Ménager měl nastoupit od listopadu 1975 v Brně, z neznámých důvodů však nastoupil v Praze.¹³² Souvisle se lektori na pedagogické fakultě začínají objevovat až se změnami v 90. letech.

To však už není předmětem mé práce, a proto bych v této kapitole chtěla představit některé z lektorů, kteří působili v ČSSR v 60. až 80. letech. V následném přehledu uvádím za jménem lektora v nadpise roky, ve kterých vedl kurzy na univerzitě. Množství dochovaných archivních materiálů se v jednotlivých případech liší, proto jsou i příspěvky různé délky a obsažnosti, k některým lektorům kromě doby a místa působení nejsou dochované informace žádné, proto je uvádím pouze v celkovém přehledu.

3.2.1 Jean Radosa (1961-1989)

Jean Radosa,¹³³ syn slovenských emigrantů, se narodil 28. 12. 1925 v Citry. Pocházel z dělnické rodiny, která se do Francie vydala ze sociálních důvodů. Ve Francii Radosa vystudoval mlékařskou školu a ve dvaceti letech vstoupil do komunistické strany. Od roku 1948 se začíná vracet do na Slovensko, resp. do Československa, kde má příbuzné. První léto tráví

¹³² ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-665642 MV

¹³³ ABS, *fond Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády – svazky (ZS/GŠ – svazky)*: arch. č. OS-27504 ZSGŠ

prací na Slovensku, další léto brigádou v Praze-Vokovicích. Podle záznamů StB mu nebylo kvůli jeho přesvědčení umožněno vystudovat vysokou školu ve Francii a později dokonce zakázán návrat. Radosa tedy zůstává v Československu, ale ani zde, zdá se, není jeho pobyt bez potíží. Nastupuje na Vysoké škole politických a hospodářských věd a o pár let později se zde i žení. V roce 1954 dosahuje titulu promovány filosof a získává místo v Československém rozhlase. Do komunistické strany vstoupil i v ČSR a jako jedinec „politicky uvědomělý, oddaný dělnické třídě“ navázal i agenturní spolupráci s StB. V jeho „verbovce“ stojí, že „je ochoten s námi spolupracovat,“ „bude spolupracovat z přesvědčení a ochotně,“ „a tak aktivně pomáhat k odhalování nepřítele u nás.“¹³⁴ Podle protokolů však nebyl ve své spolupráci dost aktivní, takže ze strany StB bylo po několika letech navrženo ukončení spolupráce. Zřejmě k takové práci ani neměl povahové předpoklady, protože byl podle všeho „tichý samotář, který se nehodí k navazování osobních styků a jejich vytěžování.“¹³⁵

Radosa se navíc počátkem 60. let přesouvá na filosofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde působí jako odborný asistent jazyků a vede také praktické kurzy francouzštiny, takže je výukou na fakultě značně zaneprázdněn. Svě kurzy orientoval spíše na realie, čemuž odpovídá i to, že se pustil dokonce do tvorby levicově zaměřených skript o životě ve Francii.¹³⁶ Dále se věnuje také studiu, kromě francouzštiny ovládal češtinu, ve které se neustále zdokonaloval, a částečně ruštinu a angličtinu.

3.2.2 Jean-Pierre Danès (1967/68-1969/70)

Jean-Pierre Danès,¹³⁷ narozen 25. 3. 1938 v Praze, byl po matce Čech, po otci Francouz. Československo však byla jeho rodina nucena brzy po jeho narození opustit, aby se po válce opět vrátila. Danèsův otec Émile v letech 1945-1948 řídil Agence France Presse v Praze, ale pro své články, které byly vyhodnoceny jako nepřátelské, byl nucen i se svou rodinou z Československa opět odejít.¹³⁸ Jean-Pierre se do své rodné země vrátil po téměř dvaceti letech už se svou vlastní rodinou, aby vykonával lektorát na Univerzitě Karlově v letech 1967-1969. Vzhledem k politickému postoji jeho otce a problémům, které kvůli nim celá rodina dříve měla, je příznačné, že se Danès vrací právě v období Pražského jara. Otázkou zůstává, jestli své lektorské období dokončil vzhledem k srpnovým událostem roku 1968 a následným opatřením

¹³⁴ ABS, sbírka *Svazky tajných spolupracovníků (TS)*: arch. č. TS -583272 MV

¹³⁵ tamtéž

¹³⁶ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-1011842 MV

¹³⁷ ABS, *fond Ústředna Státní bezpečnosti (305)*: sign. 305-868-3/ s. 114

¹³⁸ ABS, *fond Odbor politického zpravodajství MV (2M)*: sign. 2M:12807

normalizační vlády, nicméně v seznamech přednášek se jeho jméno objevuje i na akademický rok 1969/70.

3.2.3 André Réau (1973/74-1975/76)

André Réau,¹³⁹ narozen 27. 1. 1941 v Cumon, započal svůj tříletý lektorát v ČSSR v říjnu 1973. Později vyučoval také v Centre Pilote. V Praze pobýval i s manželkou Liette. Jeho kurzy na univerzitě byly jazykového rázu, ale podle pamětníků se podobaly spíše přednáškám.

3.2.4 Danielle Millet (1977/78-1984/85)

3.2.4.1 Vzdělání a předchozí působiště

Danielle Millet,¹⁴⁰ narozená 12. 9. 1941 v Paříži, absolvovala v roce 1966 Faculté des Lettres et Sciences humaines tamtéž a poté v letech 1969-1974 učila na gymnáziích v Le Havre (Lycée Porte Océane) a v Coubervoie (Lycée de Coubervoie). Kromě svého rodného jazyka ovládala dobře ještě angličtinu, španělštinu, italštinu a nakonec i češtinu.

3.2.4.2 Zájem o Čechy

O Čechy projevuje Millet zájem již od konce 60. let, kdy začala zemi opakovaně navštěvovat – nejdříve svou přítelkyni, která v té době působila jako lektorka na olomoucké univerzitě a od počátku 70. let navazuje i kontakty v Praze a začíná udržovat písemný kontakt s některými vyučujícími ohledně výukových materiálů k francouzštině. V době, kdy do Československa začala jezdit, ještě neuměla česky, ale jazyk se začala učit od roku 1972 v Národním ústavu orientálních jazyků a civilizací v Paříži. V letech 1973-1975 se pak pravidelně účastnila letní školy slovanských jazyků¹⁴¹ pořádanou FF UK v Praze a v Brně. Již tehdy jí pro její zájem byla na kulturním oddělení Velvyslanectví Francie v Praze přislíbena možnost působit v ČSSR jako lektorka nebo být do Prahy vyslána jako stipendistka. Její přání dostat se do ČSSR se splnilo hned v roce 1975, kdy jí bylo umožněno roční studium (1976/77) na FF UK jako stážistce. Místo lektorky získává Millet od akademického roku 1977/78.

¹³⁹ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-687908 MV

¹⁴⁰ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-819408 MV

¹⁴¹ LŠSJ byla koncipována jako čtyřtýdenní prázdninový kurz pro cizince se zájmem o český jazyk, dějiny a kulturu. Poprvé byla pořádána v letech 1948 a 1949, obnovena od 1959, a od 1963 tyto kurzy disponovaly dokonce vlastní katedrou. Srov. KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. op. cit., s. 456

3.2.4.3 Práce a vztahy na katedře

Výpovědi několika pramenů se shodují na tom, že Millet byla jako lektorka oblíbená, zejména mezi studenty, k nimž měla velmi přátelský postoj. Jeden ze studentů na její adresu uvedl: „jeví se jako velmi agilní, energická, pracovitá, odborně zdatná, maximálně orientovaná na kulturní sféru (...) na fakultě se snažila vždy o co nejplnější využití učebních hodin, podávala široké výklady o francouzské kultuře, zejména o divadle.“ Jinde čteme, že byla „veselá a povídavá.“

S ohledem na jiné výpovědi je ale nutné podotknout, že s některými kolegy si, ať už osobnostně nebo politicky, příliš nesesla, což vedlo k problémům a nedorozuměním jak na fakultě, tak i mimo ni. Zdá se, že největší problémy měla se svou nejbližší nadřízenou, doc. Alenou Tionovou. V průběhu let sledujeme její stížnosti, že „s ní Millet nekomunikuje ani na pracovní úrovni,“ „že nemění své chování ani po záporném hodnocení.“ Vztah lektorky a jejích nejbližších nadřízených se vyhroutil v letním semestru r. 1982. Vedlo k tomu hned několik věcí. Jednak se Millet dopustila chyby, když v předešlém semestru opustila republiku, aniž by svou absenci ve výuce na fakultě nahlásila, což ve světle předešlých stížností Tionové vzbudilo větší než oprávněnou nelibost vedení, ačkoli se Millet omluvila a slíbila, že se to už nebude opakovat. O jejích důvodech k odjezdu se v archivních materiálech nemluví. Millet si však kromě toho dovozovala chování, kterým kolem sebe i nadále vířila vody a za které sklídila další kritiku, pravděpodobně opět od doc. Tionové, cituji: „[Millet] se nadále na fakultě projevuje jako osoba pravicově zaměřená, zásadně odmítá překládat pokrokové texty a odmítá nahrávat francouzské texty s pokrokovými tématy.“

Další tření spojené s Millet vznikalo na fakultě v důsledku její nespokojenosti s počtem vyučovacích hodin, který jí byl v témže roce vedením katedry snížen. Její žádost na vedení katedry, aby jí byl počet vyučovacích hodin zvýšen, nebyla vyslyšena, a tak se snažila realizovat alespoň v tzv. vedlejších (tedy nepovinných) kurzech pro studenty, které byly celkem oblíbeny. Její pracovitě povaze ale nevyhovovalo to, že nakonec na fakultě vyučovala převážně nepovinné předměty a připadala si nevyužitá. Vznela proto stížnost jak k vedoucímu katedry, Fischerovi, tak k Leprêtrovi, radovi ZÚ Francie, který ji v její stížnosti podpořil. Tuto stížnost vznášela opakovaně, dokonce se zjevně nebála ani přitlačit výhrůžkou, cituji: „Pramen (pravděpodobně doc. Tionová – pozn. aut.) se domnívá, že tento, již podruhé opakovaný protest Leprêtra může směřovat ke zrušení reciprocity vysílaných čs. lektorů do Francie a tato místa by Francouzi posléze obsadili čs. emigranty. O takovéto možnosti Pramena informovala Millet (...)“ Na tom samozřejmě tehdejší politika vůbec zájem neměla. Ze strany katedry však přesto

nebyla vůle Millet vyhovět a vyučovací hodiny jí přidat. Teprve po zásahu z Ministerstva školství jí byl v následujícím semestru (ZS 1982/83) rozvrh upraven tak, že následně vypadal takto:

úterý:	9:00-11:00	konverzační kurz
	13:50-14:45	konzultační hodiny (3. ročník)
	15:40-17:10	konzultace
středa:	9:00-11:00	konverzační kurz (1. ročník)
čtvrtek:	9:00-11:00	konverzační kurz (2. ročník)
	11:00-12:10	konzultace

K těmto vyučovacím hodinám měl být přidán ještě kurz pro pátý ročník. Přesný rozvrh uvádím pro představu, jak mohl vypadat úvazek cizojazyčného lektora na fakultě. I v tomto „rozšířeném“ rozvrhu má Millet pouze šest (budeme-li počítat další dvě hodiny pro pátý ročník tak celkem osm) vyučovacích hodin a k tomu něco málo přes 3,5 hodiny konzultací týdně. Není divu, že se proti snížení počtu hodin ohradila. V dalším semestru má však na fakultě už opět jen konzultační hodiny a objevují se spekulace o tom, že na fakultě je jen z vůle vedoucího katedry Fischera, který ji potřebuje jako korektorku pro své práce. Ani o rok později se její hodinový úvazek na fakultě výrazně nezvedl, učila jen čtyři hodiny týdně. V tomto období tedy vede kurzy nejen v kulturním středisku velvyslanectví, ale také v jazykovém středisku na Národní třídě. V letním semestru 1983/84 nicméně tráví hodně času cestami do Paříže, kde se stará o svou nemocnou matku a zařizuje jí další péči, takže volnější rozvrh fakultě jí nakonec nejspíše vyhovuje.

3.2.4.4 Prodloužení lektorátu

Přes všechny konflikty a nedorozumění s kolegy, které negativně ovlivňovaly lektorčino celkové hodnocení, se jí podařilo dosáhnout toho, že jí byl v březnu 1983 „prodloužen pobyt v ČSSR a doba její působnosti na FF UK Praha o dva roky; ze strany Francie dostala povolení bez problémů. Ze strany vedení fakulty zaujala doc. Tionová zamítavé stanovisko k dalšímu působení Millet na fakultě; argumentovala tím, že Millet je pravicově orientovaná osoba. Povolení ze strany fakulty Millet zajistil vedoucí katedry romanistiky prof. Fischer, kterého jednak váže profesionální přátelství k manželovi Millet Vantúchovi a jednak proto, že Millet je po stránce odborné erudovanou osobou, která zastává i místo oficiální korektorky Fischerova oddělení na ČSAV a Fischer by za ni v současné době neměl kvalifikovanou náhradu její

úrovně.“ Vzhledem k tomu, že Millet tou dobou na FF UK v Praze strávila už dvě lektorská období (tedy celkem šest let), to bylo velmi neobvyklé a Millet vlastně byla jedinou lektorkou, které bylo ze strany Francie povoleno působit na cílové univerzitě déle než šest let. Navíc v té době již dosáhla titulu odpovídajícímu v ČSSR titulu kandidáta věd, můžeme si tedy s některými lidmi z jejího okolí klást otázku, proč byla stále „pouze“ lektorkou. S přihlédnutím k jejímu postoji k tehdejší politice a její činnosti, která z pohledu tehdejšího aparátu opravdu nebyla bez poskvrny, se tomu ale nelze divit. Nezdá se však, že by to Millet vadilo, i tak byla dostatečně pracovně vytížená. V konzultačních hodinách i mimo ně za ní docházelo velké množství studentů nejen z filosofické fakulty, kterým pomáhala s překlady z francouzské odborné literatury. Studenti s ní konzultovali i své závěrečné práce a Millet jim nezdědka pomáhala sehnat potřebnou literaturu nebo články při svých výjezdech do Francie.

3.2.4.5 Osobní zájmy a další působíště

Mimo své působení na fakultě však Millet vedla také kurzy ve francouzském středisku, a to dokonce bezplatně poté, co ji vedení kulturního oddělení ZÚ Francie odmítlo. Důvodem odmítnutí dlouholeté lektorky mohlo být to, „že již dosáhla poměrně vysoké profesorské hodnosti, museli by jí Francouzi dávat vysoký plat, což je pro ně neefektivní, protože mají možnost zaměstnávat dostatek lidí, kteří nejsou tak odborně kvalifikovaní.“ I na katedře spolu s vedením katedry organizovala kurzy francouzštiny pro své kolegy z jiných oborů.

Od roku 1982 se škála Milletiny činnosti výrazně rozšiřuje. Kromě vedení kurzů na fakultě a ve francouzském středisku, spolupracuje s Louisem Begionim na nahrávání magnetofonových pásek k nově vznikající učebnici nebo na natáčení zvukových lekcí pro jazykové laboratoře. Dále je oficiální korektorkou materiálů vznikajících na ČSAV v oddělení románských literatur a částečně působí i na katedře překladatelství a tlumočnictví, kde spolupracuje především s J. Veselým. Věnuje se také překladu, především z češtiny do francouzštiny. Už Během svých studií v Praze projevovala Millet zájem o českou poezii 20. století a v rámci své pozdější překladatelské činnosti se věnuje problematice poetických překladů Nezvalových a zajímá ji vliv francouzské meziválečné poezie na poezii českou.

Její zájem o českou literaturu a divadlo doplňuje zájem o dějiny umění. V popředí její pozornosti se nachází barokní umění Českých zemí, o kterém se pokusila za odborného vedení prof. Neumanna napsat odbornou knihu. Podílela se také na přípravě katalogu k výstavě České baroko v Paříži, která proběhla v březnu 1983, nebo na přípravě slovníku týkajícího se barokního umění ve spolupráci s Růženu Semrádovou.

3.2.4.6 Osobní život

Podobně jako jiní lektori si Millet v Československu našla partnera – v roce 1981 se vdala za doc. Antonína Vantúcha, se kterým se seznámila na konferenci překladatelů asi o rok dříve. Sňatek vyvolal mezi jejími kolegy údiv, až pobouření hned z několika důvodů. Jednak k němu došlo po poměrně krátké známosti, a Vantúch byl o 20 let starší než jeho novomanželka. I po svatbě se navíc ve velké míře zdržoval v Bratislavě, zatímco Millet bydlela v Praze. Někteří lidé z Milletina okolí z toho vyvozovali, „že se jedná o účelové manželství, které sloužilo k upevnění pozice Millet v ČSSR,“ a to ačkoli sňatkem nezískala československé občanství, „a Vantúchovi k legalizaci spojení s emigrantskými centry.“ Danielle Millet-Vantúchová však Prahu, respektive ČSSR považovala za svůj domov. K jejímu rodinnému zázemí ve Francii nutno poznamenat, že měla pouze matku, se kterou příliš nevycházela, a otce ani nepoznala. Navíc, pro Vantúcha byla Millet údajně podle jeho vlastních slov „jedním z mála lidí, kteří ho dokážou pochopit.“ Pramen si jeho slova vykládal ve spojitosti s tím, že jeho první žena byla psychicky nemocná a tři z jejich dětí částečně také. Vantúcha poznamenala také smrt jedné z jeho dcer. Tento výklad, ač věřím, že se tento výrok netýkal jen toho, nemusí být úplně mylný vzhledem ke skutečnosti, že Milletina matka byla také duševně chorá a její otec zemřel, když byla ještě malá. Vzhledem k tomu, že se s nimi život, co se rodinných záležitostí týče, zrovna nemazlil, lze možná také snáze pochopit jejich pragmatický přístup k manželství v době, kdy se poznali. Navíc Millet v té době bylo už 40 let, Vantúchovi rovných 60. Manžel Millet dříve působil na Komenského univerzitě v Bratislavě, odkud byl z politických důvodů propuštěn a předčasně penzionován. Nadále pracoval pro historický ústav SAV. Postupně se však přesunul do Prahy a do Bratislavy zajížděl jen občasné k obhajobám diplomových prací.

3.2.4.7 Známí a přátelé

Informace o lidech, se kterými byla Millet v kontaktu, jsou samozřejmě jednostranně ovlivněné a zaměřené především na osoby pro StB „zájmové.“ Danielle Millet-Vantúchová se ve velké míře stýkala se zaměstnanci velvyslanectví, zvláště z kulturního oddělení a z Francouzského institutu. Velká část jejich známých, pokud nebyli přímo francouzští státní příslušníci, byla na Francii nějakým způsobem vázána – ať už tam strávili část svých studií, vyjeli tam pracovně nebo z jiných důvodů nebo žili ve smíšeném manželství.

V počátcích svého dlouhodobého pobytu v Praze se společnosti mimo pracoviště nějakou dobu stranila, a jak svědčí jeden z pramenů, upozorňovala čsl. st. příslušníky, že pokud se s ní budou stýkat, mohou z toho mít problémy. Když však sledujeme její život v průběhu dalších let, její okruh známých se rozšiřuje a Millet v něm zaujímá pevné místo.

Při svých cestách do Paříže se nepochybně stýkala s některými československými emigranty, jako například s historikem Karlem Bartoškou, kterému zprostředkovávala kontakt s chartisty. Mezi nimi se stýkala například s Rudolfem Slánským, Janem Rumlem, Zbyňkem Hejdou, Milanem Otáhalem nebo Václavem Havlem. Její manžel se zase pro svůj zájem o církve stýkal s lidmi z církevního prostředí, jako Amedeo Molnár nebo František Šmahel.

Kontakt písemný i osobní udržovali manželé Vantúchovi také s lektory v Brně a v Bratislavě – Pierrem Michaudem a hlavně se Sabine Bollack, která se stejně jako oni angažovala v režimem ne úplně podporovaných činnostech.

3.2.4.8 Protistátní činnost

Millet byla pro StB zájmovou osobou v první řadě proto, že byla Francouzka, během jejího sledování se k tomuto důvodu nicméně přidala spousta dalších. Ona sama se nechala v konverzaci se Sabine Bollack, bratislavskou lektorkou a přítelkyní, slyšet, že „pro nepřátelské působení v ČSSR se rozhodla dobrovolně, na základě svého přesvědčení a je srozuměna s nesením případných následků. Je však přesvědčena, že ze strany čs. bezpečnosti proti fr. st. příslušníkům nebudou činěna represivní opatření.“

Důvody ke sledování shrnuje poručík Dvořák v lednu 1983 v návrhu na další sledování Millet (pod krycím jménem LEKTORKA) takto: „Objekt udržuje osobní styky s kulturním radou ZÚ Francie v Praze Leprêtem, který je dle poznatků 3. odboru II. S SNB kádrovým pracovníkem francouzské speciální služby. (...) Další poznatek k objektovi hovoří o jeho možnostech dopravovat do Francie listovní zásilky tak, aby byly vyloučeny z poštovní přepravy. (...) Dle poznatků X. S SNB je manžel objekta dlouholetým spolupracovníkem Tigridova časopisu „Svědectví“. (...) Vzhledem k široké stykové základně objekta z řad studentů vysokých škol v Praze je rovněž předpoklad tupařské činnosti objekta mezi studenty a stážiisty vyjíždějícími do Francie. (...) Objekt velmi často vyjíždí do Paříže, kde dle jeho vyjádření nemá žádné příbuzenské vztahy ani vazby.“

Kromě toho, že odmítala překládat a nahrávat „pokrokové“ texty na fakultě, a její smýšlení bylo hodnoceno jako pravicové, jak jsem se o tom zmínila už dříve, se Millet dopouštěla i jiných prohřešků. Po domovní prohlídce jejich bytu měli manželé Vantúchovi na vrub připsáno například držení protistátních textů, závadové literatury autorů jako Kundera, Gruša, Klíma nebo Havel (vydávané ve Francii) nebo francouzských překladů knih československých emigrantů.

Byla také podezřelá z toho, že se podílí na přípravě čl. občanů k emigraci nebo ze spolupráce na přípravě fiktivních sňatků mezi československými a francouzskými občany,

celkem logicky proto, že mezi její známé se počítalo nejedno smíšené manželství a její vlastní dokonce čelilo nařčení z pouhé užitekosti. Co se týče emigrantů, tak ze zápisů je zřejmé, že se s nimi Millet ve Francii stýkala a někteří z jejích pražských známých, kteří měli povolení vyjet do Francie, se už nevrátili.

Zájem StB o Millet polevil poté, co se přestala pohybovat na fakultě, protože se tím výrazně omezil její kontakt se studenty i jinými osobami.

3.2.4.9 Závěr Milletiny práce na univerzitě

S koncem akademického roku 1984/85 končila Millet na velvyslanectví definitivně smlouva o lektorátu na FF UK a od dalšího roku měla být vystřídána novým lektorem. Manželé Vantúchovi tak stáli před rozhodnutím, zda zůstanou nadále v ČSSR i v tom případě, že by Millet mohla být bez práce, nebo zda se přesunou do Paříže, kde by jednak měla státem zajištěné místo a kde dokonce vlastnila byt. O Milletině vřelé náklonnosti k Československu a Praze obzvláště jsem se už zmínila, a připomenout ji právě v tomto okamžiku není vůbec náhodou, protože (přestože to pravděpodobně vůbec nebyl důvod jediný) právě ona se tehdy opět projevila a Vantúchovi se rozhodli v ČSSR setrvat. Orgány StB nicméně projevovaly velký zájem o to, aby jí další diplomatický pobyt v ČSSR nebyl povolen, přesvědčily se ale o tom, že nejsou oprávněny řešit administrativní otázku jejího vyhoštění, protože je vízovou cizinkou, navíc provdanou za Čechoslováka, a i po skončení lektorátu je evidována v diplomatickém protokolu francouzské ambasády. Millet si totiž přes velvyslanectví sehnala místo učitelky na francouzské škole, a tak si nadále zajistila povolení k pobytu v ČSSR i diplomatický pas. Ten se jí velmi hodil při jejích častých cestách do Paříže, kterých jen za dobu svého působení na univerzitě vykonala okolo sto dvaceti.

3.2.5 Jean-Louis Cluse (1988/89-?)

Daniela Oliviera, nástupce Millet, vystřídal od října roku 1988 Jean-Louis Yves Cluse,¹⁴² narozený 11. 8. 1953 v Cantal. Cluse byl na rozdíl od jiných lektorů pedagogicky činný pouze na univerzitě, a ne v kulturním středisku velvyslanectví. Při výuce na fakultě se prý o studenty zajímal a aktivně se jim snažil předat co nejvíce. Co se osobních zálib týče, projevoval Cluse velký zájem o český a slovenský folklor a představení folklorních souborů navštěvuje jak v Praze, tak za nimi cestuje do různých koutů republiky. Smýšlením si byl blízký s asistentem katedry jazyků Radosou. Jeho pobyt byl původně plánovaný na tři roky, avšak

¹⁴² ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-1011842 MV

vzhledem k polistopadovým změnám o něm ve spisech StB dále nejsou poznámky a ani ze seznamů přednášek není jeho další činnost na univerzitě identifikovatelná. Spolu s Jitkou Taišlovou a Elenou Baranovou se nicméně podílel na tvorbě učebnice (zejména její zvukové části) pro základní školy a víceletá gymnázia „En français“ vyšlé v roce 1991.

3.3 Lektori na Masarykově univerzitě v Brně v letech 1945-1989

Na univerzitě v Brně působili již od roku 1945/46 Joseph Dubroca,¹⁴³ který kromě místa lektora v Brně zastával ještě místo zástupce kulturního atašé, a Eugène Billaudeau, jehož jméno je v seznamech přednášek zároveň poslední před úplnou absencí lektorů, trávající téměř celá 50. léta. V roce 1947/48 jim pomáhala ještě Laetitia Nègre-Ripková, jinak učitelka na francouzském gymnáziu. Od roku 1957 vede lektorské kurzy po celé desetiletí Emmy Krutová. Poté jejich vedení přebírá na dva roky lektor Richard László, následně se po roce střídají Paul Daulney a Alain Préchac. Dvouletý lektorát měl po něm vykonávat lektor Puginier, souběžně s ním nastoupil také Jean-Sébastien Vizern a následně od roku 1974/75 dlouhodobější lektor Jean Frank Gauduchon. Toho střídá na počátku 80. let Pierre Michaud a posledním brněnským lektorem před rokem 1989 je Jean-Christophe Leclerc, jemuž se budeme podrobně věnovat později. Brněnský lektorát je ve srovnání s pražským obsazován konsistentněji, až na zmíněnou delší přestávku v 50. letech. Dva lektori zde působí také jen výjimečně.

3.3.1 Emmy Krutová (1957/58-1966/67)

Emmy Krutová, narozená 11. 8. 1910 v Saumur jako Emmy Bahuault nepřišla do Československa primárně jako lektorka, do Brna dostala se svým manželem, prof. MUDr. Vladislavem Krutou. Seznámila se s ním při jeho stáži v Paříži v roce 1934, protože pracovala ve stejné laboratoři. Vzali se v Paříži o tři roky později. Během války se manželé angažovali v zahraničním odboji a hned po válce se vrátili zpět do Brna, kde Kruta působil na lékařské fakultě¹⁴⁴ a jeho žena se posléze dostala k lektorátu, který obstarávala celých deset let, na fakultě filosofické.

3.3.2 Richard László (1967-1968/69)

Richard László,¹⁴⁵ narozen 3. 2. 1941, přijel do ČSSR koncem roku 1966, aby působil jako externí profesor na brněnské univerzitě, pravděpodobně už v letním semestru roku

¹⁴³ ABS, *fond Odbor politického zpravodajství MV (2M)*: sign. 2M:12810

¹⁴⁴ https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=31169 ; 2.6.2018

¹⁴⁵ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-29997 BN

1966/67. Ač profesor, jako rodilý mluvčí vedl i praktické kurzy jazyka. Do Československa přijel s manželkou, která se s ním ale po necelých dvou letech jejich zdejšího pobytu nechala rozvést. Své působení zde László ukončil předčasně, když se roku 1969 během své letní dovolené ve Francii oženil s jednou ze svých československých studentek, v té době na stipendijním pobytu ve Francii. Následně byl přeložen na univerzitu v západoněmeckém Hannoveru.

3.3.3 Alain Préchac (1970/71)

Alain Préchac,¹⁴⁶ se narodil 30. 1. 1939 v Saint-Claude do rodiny univerzitního profesora. V roce 1959 dokončil studia na univerzitě v Paříži a své studium si dále rozšiřoval na ústavu pro vzdělávání učitelů škol vyšších stupňů. O rok později dokončil tříleté studium učitele angličtiny a v roce 1963 absolvoval školu pro učitele ruštiny. Poté, co v letech 1964-1966 absolvoval základní vojenskou službu ve Francii, vyučoval krátce na ruském lyceu v Lyonu, dále působil jako lektor francouzštiny na institutu cizích jazyků v Moskvě a v roce 1968/69 na univerzitě v sovětských Černovicích.

Préchac se v roce 1969 nechal rozvést, ačkoli měl z prvního manželství syna, aby se mohl oženit se sovětskou pianistkou, se kterou se pravděpodobně seznámil během svého působení v Moskvě. V ČSSR pobýval bez své nové manželky a svůj lektorát ukončil předčasně už po roce. V ČSSR bylo kladně hodnoceno jeho úplné vysokoškolské vzdělání, znalost několika cizích jazyků – kromě francouzštiny ovládal také španělštinu (po matce), angličtinu, ruštinu a částečně i češtinu.

3.3.4 Jean-Sébastien Vizern (1972/73-1974/75)

Jean-Sébastien Vizern,¹⁴⁷ narozen 11. 11. 1938 v Perpignanu, se na filosofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně dostal po ročním působení na univerzitě v Albánii, třech letech v Íránu a stejně dlouhou dobu strávil i na Dublinské univerzitě. Po třech letech v Brně se měl přesunout do Polska.

Ačkoli disponoval titulem „professeur agrégé de l’université“ a diplomem Výzkumného střediska pro šíření francouzštiny, v brněnském prostředí byl hodnocen jako spíše nekvalitní vyučující.

Stejně jako jiní lektori pracoval zároveň v kulturním oddělení francouzského velvyslanectví v Praze a dával doporučení k výběru zájemců o stipendium ve Francii. Udržoval

¹⁴⁶ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-29983 BN

¹⁴⁷ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-328348 BN

také styky s kulturním i vědeckým atašé a ředitelem Francouzské knihovny. Kromě toho ale mnoho vztahů během svého pobytu v ČSSR nenavázal.

3.3.5 Jean-Frank Gauduchon (1974/75-1979/80)

Jean-Frank Gauduchon,¹⁴⁸ narozen 26. 10. 1935 v La Flotte en Ré, pocházel z učitelské rodiny, vychodil klasické lyceum v La Rochelle, následně vystudoval na Sorbonně a dostal místo řádného profesora v St.-Augustin v Alžírsku. V první polovině 60. let si odbyl vojenskou službu a poté vyučoval na lyceu Rochefort. V roce 1965 podnikl cestu do Moskvy a na tamním Institutu Maurice Thoreze působil jako lektor francouzštiny. Po roce se však vrátil zpět do La Rochelle, kde učil na sobě známém lyceu až do roku 1971. Zde se oženil s Henriette, s níž vychovávali dvě děti: Anne (1969) a Luc (1971). Další tři roky strávil i s rodinou pracovně v Ugandě.

V ČSSR měl působit od října 1974 celkem 2-3 roky na katedře romanistiky v Brně, ale na jeho žádost mu byl pobyt v ČSSR postupně prodloužen až do konce akademického roku 1979/80, přestože jeho dcera trpěla zdravotními problémy a podle pramene jí byl doporučován pobyt v teplejším podnebí, nejlépe u moře. Gauduchonova manželka učila francouzštinu na Jazykové škole Brno.

Za svého pobytu se Gauduchon stýkal a přátelil s vědci i umělci (například s Bolkem Polívkou).

3.3.6 Jean-Pierre Michaud (1980/81-1985/86)

Jean-Pierre Michaud,¹⁴⁹ narozen 26. 9. 1941 před svým příjezdem do ČSSR působil jako lektor dva roky v Řecku a čtyři roky v Egyptě. V Československu však nebyl poprvé, v letech 1980-1983 zemi jako lektor několikrát navštívil v rámci seminářů v Pardubicích a v Púchově.

Michaud byl z jedné strany hodnocen jako přátelský, společenský a tolerantní, u studentů ale nebyl výrazně oblíbený, především ve srovnání se svým nástupcem Leclerkem. Na dobré pověsti mu nepřidala ani neochota podílet se na chodu Francouzského klubu odůvodněná tím, že tato činnost nebyla finančně ohodnocena.

Na univerzitě přednášel gramatiku a později, ve spolupráci s Leclerkem, i realie frankofonních zemí. Podílel se také na novém překladovém slovníku SPN. K jeho osobním zájmům patřil film, a to i aktivně, umění a klasická hudba, rád se věnoval také rybaření.

¹⁴⁸ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-411060 BN

¹⁴⁹ ABS, *fond Hlavní správa rozvědky SNB – svazky (I. S – svazky)*: reg. č. 10813/316 I. S

Za ženu si vzal čsl. st příslušnici Ivanu Buršovou, která vyučovala na jazykové škole francouzštinu. Po sametové revoluci se oba uplatnili na francouzské sekci Gymnázia Matyáše Lercha, on jako učitel dějepisu a zeměpisu, ona jako učitelka francouzštiny.¹⁵⁰

3.3.7 Jean-Christophe Bruno Leclerc (1985/86-?)

3.3.7.1 Vzdělání a předchozí působení

Jean-Christophe Bruno Leclerc¹⁵¹ se narodil 6. 10. 1956 v St.-Jean d'Angély a o jeho mládí nebo předchozím vzdělání nejsou ve zprávách StB konkrétní zmínky, jen že měl nižší vzdělání než předchozí brněnský lektor Michaud. Ve Francii nicméně pracoval jako středoškolský učitel angličtiny a před svým lektorátem v Brně působil na univerzitě v irském Dublinu. Kromě svého rodného jazyka tedy ovládal ještě angličtinu a částečně němčinu, jejímiž výrazy si zpočátku vypomáhal v komunikaci vedené v češtině, kterou po prvním roce v Brně také docela slušně vládl.

3.3.7.2 Práce na katedře

Na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně nastoupil Leclerc od října 1985. Po Pierru Michaudovi přebral úvazek nejen na katedře romanistiky, ale také na katedře fonetiky a jako externí lektor i na olomoucké romanistice. Se svým předchůdcem se setkal ještě před příjezdem do ČSSR v Paříži, kde se Michaud pohyboval během své letní dovolené. Jak se Michaud po svém návratu zmínil některému ze svých známých, Leclerc podle něj byl „sympatický mladý muž.“ Ač je to hodnocení velmi obecné, z pozdějšího vývoje Leclerkovy činnosti v ČSSR uvidíme, že se v tomto případě potvrdilo jako správné. Z nového lektora se vyklubal velmi nápaditý, aktivní a pro svou věc zapálený člověk.

K jeho lektorské činnosti přímo není v záznamech mnoho zmínek, jen některé údaje vztahující se k organizaci jeho přednášek a hodnocení jeho osobnosti. Jeho výuka byla rozdělena tak, že brněnským studentům se věnoval v pondělí a v úterý, další dva dny měl vyhrazeny na dojíždění do Olomouce, kde přespával zpravidla jednu noc na koleji. Jeho rozvrh v zimním semestru 1985/86 tedy vypadal takto:

¹⁵⁰ <https://www.gml.cz/fr/pdgsbor.html> ; 25.5.2018

¹⁵¹ ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-453648 BN

Pondělí (Brno): 13:20-15:00 (III. ročník)
15:05-18:30 (V. ročník)
18:35-20:10 (IV. ročník)
Úterý (Brno): 9:00-10:35 (III. ročník)
15:05-16:45 (VI. ročník)
Středa (Olomouc): 9:40-11:10 (IV. ročník)
Čtvrtek (Olomouc): 9:10-12:05 (I. a II. ročník)

Zajímavé může být to, že zpočátku nebyl v Olomouci Leclerkovi umožněn styk se studenty mimo přednášky, na které byl vždy doprovázen jedním z vyučujících. Jestli to byla obvyklá praxe, než se nový lektor zavedl, nebo výjimka uplatněná v tomto případě, lze těžko říci, protože u jiných lektorů, ani v případě Leclerkovy výuky v Brně, o podobném jednání zmínky nejsou.

Během svého působení jak na univerzitě, tak mimo ni se Leclerc stal velmi oblíbeným vyučujícím a organizátorem akcí. Ke studentům se choval přátelsky a vynikal především svou činorodostí a schopností pořádat různé zájmové události jak na školách, tak v brněnském Francouzském klubu. Pokud jde o hodnocení jeho přístupu, je Leclerc často kladen do kontrastu se svým předchůdcem Michaudem, který, ač lépe fundovaný po akademické stránce, u studentů tak oblíben nebyl.

Po akademické stránce byla Leclerkovi z některých stran vytýkána nižší odbornost, než měl jeho předchůdce, zároveň je ale hodnocen jako zkušený a výborný pedagog. S výhradami se také někteří jeho kolegové vyjadřovali o jeho výslovnosti. Zdá se, že Leclerc opravdu neměl úplně čistou výslovnost sykavek (některé zmínky hovoří až o vadě řeči). Zpočátku zase pobuřoval údajně dost výrazným anglickým přízvukem, jehož příčinu můžeme hledat hned trojí – jednak byl Leclerkův otec původem Ir, takže je možné, že jeho výslovnost byla už od malička ovlivňována výslovností anglickou, zadruhé byl Leclerc ve Francii vystudovaným učitelem angličtiny a nakonec jeho posledním působištěm před československou kariérou byla univerzita v Dublinu, tedy anglofonní prostředí.

Všechny tyto výtky se však vážou k začátkům jeho působení v ČSSR, při pročitání pozdějších záznamů o jeho činnosti narážíme spíše na kladné hodnocení, které se týká hlavně jeho entuziasmu, ochoty a schopnosti dělat maximum ve sféře svého působení. O tom, že kladné aspekty jeho lektorátu v Brně nakonec převážily všechny počáteční výtky, může svědčit i to, že mu byla obvyklá doba lektorátu prodloužena a v Brně nakonec strávil nejméně pět let.

3.3.7.3 Postřehy k výuce francouzštiny v ČSSR

Díky aktivním pramenům spolupracujícím s StB se dochovalo také několik, přestože pouze zprostředkovaných, Leclerkových postřehů ohledně výuky francouzštiny v ČSSR a věci s ní spojených. Neušlo mu například, že přidělování stipendií na studium ve Francii nezávisí tak úplně na studijních výsledcích nebo dosažené úrovni znalosti francouzštiny žadatelů, ale že záleží především na známostech. Toto zjištění pro něj mohlo být docela frustrující, protože byl pověřen organizací jazykových zkoušek studentů před jejich výjezdem do Francie, které měl garantovat. Výtky měl také ke znalostem středoškolských vyučujících, kteří podle jeho mínění nedosahovali potřebné kvality, aby výuka francouzštiny v ČSSR byla na dobré úrovni. Kriticky se však stavěl i k francouzštině některých svých kolegů.

3.3.7.4 Mimoškolní činnost a spolupráce s Francouzským klubem

Zdá se ale, že kritika a nečinnost nebyly z těch vlastností, které by Leclerkovi byly vlastní, a jak uvidíme dále, neměl daleko k činům. Jeho neutuchající entuziasmus a nasazení, s jakým se věnoval svým projektům, přinášely své ovoce. Ráda bych podotkla, že intenzita jeho činnosti a jeho zapálení pro ni nebyla utlumena ani poté, co se na přelomu let 1988 a 1989 oženil a usiloval o návrat do Francie. Naopak, od února 1989, kdy chtěl původně v ČSSR skončit, začíná vést další kurzy.

Kromě vedení praktických kurzů francouzštiny na univerzitách v Brně a v Olomouci dával Leclerc i soukromé hodiny francouzštiny, konverzace a ochotně pomáhal studentům. Věnoval se také svým kolegům, kterým pomáhal s překlady do francouzštiny a s korekturami. Velice činný však byl i mimo akademickou půdu. Mnoho času i úsilí investoval Leclerc do spolupráce s Francouzským klubem, ve kterém se kromě studentů filologie angažovali především frekventanti jazykové školy, a to včetně studentů bývalých. Brněnský Francouzský klub se začal neoficiálně formovat už od 70. let. Tehdy se jeho členové scházeli v prostorách jazykové školy. Ta se ale od činnosti klubu od roku 1987 distancovala a klub byl tak nadále veden pod záštitou Městského vzdělávacího střediska. Po svém příjezdu do Brna se Leclerc rychle stal hlavním organizátorem událostí pořádaných klubem. Z jeho popudu se klubu dostalo zasloužené oficiálnosti, a to 23. 4. 1987, kdy byl Francouzský klub v Brně oficiálně založen – úředně byl nadále veden jako francouzská sekce překladatelské společnosti Intertermín. U jeho zrodu stál Leclerc spolu s PhDr. Smejkalem z UJEP a Zbyňkem Šeborem. Počet členů se do konce 80. let pohyboval mezi třiceti a čtyřiceti. Klub se profiloval jako spolek pro pořádání vzdělávacích přednášek a besed s francouzskou tematikou. Setkání se konala zpravidla jednou měsíčně. Přednášky se konaly na témata napříč všemi oblastmi – architektura, umění,

technologický pokrok, informatika, zvyklosti, hudba, regiony atp. Leclerc se snažil zvát i odborníky, nebo alespoň lidi, kteří se v prostředí daného tématu pohybovali, vždycky to však nebylo možné, a tak si alespoň nechával text k přednášce zpracovat někým erudovaným. Díky Leclerkově iniciativě a jeho vazbám na francouzské velvyslanectví, odkud často vypůjčoval materiály k přednáškám, hudbu nebo filmy, nežil klub jen přednáškami a besedami vzdělávacího rázu, ale také akcemi kulturního ražení, jako promítání filmů nebo výstavy fotografií. V praxi tak získávala jednotlivá setkání klubu opravdu rozmanité formy – pořádaly se například „procházky“ Paříží s promítáním diáků nebo „diskotéka“ – večer s francouzskými písněmi a následnou besedou.

Další, mezi studenty velmi oblíbenou akcí, kterou pořádal Leclerc, byly tzv. Francouzské víkendové pobyty. Byly to jednoduše dva víkendy v roce, kdy mělo přibližně dvacet příznivců francouzštiny možnost vyjet pod vedením Leclerka na chatu u Nového města na Moravě, kde bylo záměrem mluvit francouzsky. Proto se víkendů účastnili i další rodilí mluvčí, většinou z řad pracovníků kulturního oddělení velvyslanectví. Mimo to to byla příležitost seznámit se s nejnovějšími slovníky a příručkami, které zde byly k dispozici, a shlédnout ne jeden francouzský film, půjčený taktéž z kulturního oddělení francouzského velvyslanectví. Tyto víkendy pořádal Leclerc první dva roky s Francouzským klubem, od roku 1988 je zaštiťovala katedra romanistiky, jejíž studenti tvořili největší díl účastníků. Velká většina z nich však byla zároveň členy klubu, takže z tohoto pohledu se ve složení účastníků pobytů mnoho nezměnilo. Jak už jsem naznačila, byly to akce mezi studenty velmi oblíbené a jejich ohlas upoutával i další zájemce, hlavně mezi dospělými frankofily. Leclerc nelenil a první víkend pro zájemce z řad veřejnosti pořádal ve spolupráci s dalšími šesti Francouzi z Prahy a ze Slovenska v létě 1989. Účastníky byli převážně členové Francouzského klubu a pro velký zájem museli organizátoři dokonce zařídit ubytování s větší kapacitou. Postupem času se zvýšila i periodicita akce, například v zimním semestru roku 1989/90 se konala třikrát.

Z Leclerkovy mimouniverzitní činnosti lze dále uvést i jeho spolupráci s brněnskými gymnázii, kterým v první řadě nabízel přednášky, ale také se angažoval v navazování vzájemných styků s francouzskými školami. Gymnázium Lerchová zprostředkoval navázání družebního styku s gymnáziem v Lyonu, kde po svém odchodu z ČSSR nastoupil Pierre Michaud. Výsledkem byla domluva na udržování písemného styku mezi studenty, samozřejmě s výhledem na možnost výměnných pobytů. Gymnázium dále nabízel pořádání přednášek s různou tematikou, o ty měly však nejvíce zájem školy jazykové – jak v Brně, tak v Olomouci. Velmi se ujalo promítání filmů nebo přednášky o reáliích pro učitele. Na jazykové škole vedl Leclerc i pravidelné konverzační kurzy pro dospělé, které si účastníci oblíbili především proto,

že byly vedeny interaktivně na zajímavá témata a byly opravdu koncipovány jako konverzační, což byla ve srovnání s obyčejnými jazykovými kurzy velká výhoda, přestože v 80. letech už ve výuce cizích jazyků teoreticky převažuje preference „komunikativní“ metody. Pod záštitou Krajského pedagogického ústavu nabídku konverzačních kurzů pro dospělé dále rozšiřuje ještě v době, kdy opakovaně žádá o své přemístění do Francie.

Co se vzdělávání dospělých týče, uplatnil se Leclerc i na letních kurzech pro středoškolské učitele francouzštiny. Tyto dvoutýdenní kurzy pořádal Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků Praha zpravidla na počátku července v Pelhřimově. Semináře a přednášky vedli celkem čtyři lektori ve spolupráci s PhDr. Taišlovou, CSc. V roce 1987 se kromě Leclerka účastnili ještě další tři lektori-Francouzi působící toho času na univerzitách v Senegal, Kuvajtu a Sýrii. Přednášky i praktičtější semináře pokrývaly témata z jazyka, literatury i didaktiky, především praktické. Nechyběla ani témata aktuální, jako například obrana a obohacování francouzského jazyka ve vztahu k angličtině, pojednání o komunikativní metodě ve výuce nebo předvedení nového televizního kurzu. Účastníci měli také možnost shlédnout některé francouzské filmy nebo se seznámit s novou odbornou literaturou.¹⁵²

K Leclerkovým úspěšným snahám je však třeba připočíst i ty, které nedošly zdárného konce. Ne všechna gymnázia totiž jeho snahu o zkvalitňování výuky francouzštiny ocenila. Odmítavého postoje se mu dostalo i ze strany ředitele brněnského studia českého rozhlasu, když se snažil prosadit rozhlasové vysílání kurzů francouzštiny.

3.3.7.5 Závěr Leclerkovy činnosti v ČSSR

Vzhledem k Leclerkovým úspěchům na univerzitě i mimo ni a tomu, že se v českém prostředí zřejmě integroval a cítil dobře, se může zdát překvapujícím, že si záhy po prodloužení lektorátu podal žádost o jeho ukončení. Za jeho žádostí však stál celkem odůvodněný argument. Byla jím plánovaná svatba s Jacqueline Chareyre, která k ČSSR neměla žádné vazby. Společně se proto plánovali usadit nejlépe ve Francii nebo alespoň některé frankofonní zemi. Na Leclerkovy opakované žádosti, aby mu bylo zajištěno místo ve Francii, mělo však francouzské ministerstvo školství pouze zamítavou odpověď, a tak Leclerc nakonec v ČSSR setrval až do listopadových událostí roku 1989 a déle. Navzdory nepřízni se Leclerc na přelomu let 1988 a 1989 během své pravidelné zimní dovolené oženil, a i se svou novomanželkou přijel zpět do Brna s nadějí, že jen na dobu nezbytně nutnou, než bude Leclerkovi lektorát ukončen.

¹⁵² SVOBODOVÁ, H. *Letní jazykový kurs francouzštiny 1987* in CJ XXXI (1987-88), s. 474-476

Provizorní řešení se však protáhlo ještě nejméně o jeden rok. Jacqueline Leclerc se tak prozatím musela vzdát svého plánu otevřít si ve Francii lékárnu a v cizině nakonec odosila i své první dítě. V Olomouci byl vystřídán novým lektorem od roku 1989/90. Svůj pobyt i činnost v Brně hodnotil Leclerc většinou kladně, jediné, na co si stěžoval, byly časté návštěvy z velvyslanectví, kterým se musel věnovat i několikrát do měsíce, což narušovalo jeho ostatní aktivity.

Závěr

Francouzský jazyk získal své pevné místo ve výuce na českých školách v průběhu 2. poloviny 19. století. Důležitým mezníkem, který toto umožnil, bylo opatření rozdělovací školy v českých zemích na německé a české školy podle vyučovacího jazyka a nařízení, vylučující češtinu i němčinu z povinné výuky jako cizí jazyk. Tím se otevřel prostor francouzštině jako povinnému cizímu jazyku, a to především na středních školách s českým vyučovacím jazykem a na dívčích školách. Velký rozkvět a zájem se francouzštiny týkal i za první republiky, o čemž svědčí i rozvoj různých spolků na podporu jazyka a kultury a založení pražského Francouzského institutu a knihovny. I na vysokoškolské úrovni byla francouzské filologii věnována patřičná péče, po 1. světové válce celkem na čtyřech univerzitách. Útlum zažila francouzština v období protektorátu, aby se v poválečné republice opět zařadila do výuky. Její postavení se ale vzhledem ke změnám politickým relativně změnilo. Se zavedením povinné ruštiny jako prvního cizího jazyka, byla ve svém objemu na druhou kolej odsunuta i němčina, do popředí se naopak dostala angličtina a francouzštině se tak pro malý zájem dostalo až čtvrtého místa. Procentuální zastoupení cizích jazyků na školách v průběhu 60. – 80. let se lišilo podle typu školy, regionálních předpokladů a jeho proměnlivost závisela i na politických změnách a iniciativě jednotlivých škol. Pořadí zájmu o cizí jazyky samé se nicméně udrželo neměnné až do roku 1989.

Mezi vysokoškolskými pedagogy období 60.-80. let zní velká jména odborníků i překladatelů, ačkoli se personálního složení kateder nemile dotýkaly politické čistky, zejména v 50. a na přelomu 60. a 70. let. 50. léta se projevila kromě nucených odchodů některých profesorů a omezením či ukončením činnosti francouzských institucí také přerušením veškeré československo-francouzské kulturní spolupráce, což vedlo i ke zrušení lektorátů na univerzitách. Už v průběhu 50. let si ale vláda uvědomila potřebu znalosti cizích jazyků, resp. francouzštiny a začala s Francií znovu uzavírat dohody o kulturní spolupráci. Postupně se měnil také přístup k jazykové výuce a její cíle, stále větší důraz se přenášel na komunikační funkci jazyka a v přístupu k jazykové výuce se začala dávat přednost aktivnímu použití jazyka. Důraz se kladl také na kontakt s jazykem rodilých mluvčích, což zajišťovaly možnosti rozvíjejících se technologií, které umožňovaly využití poslechových nahrávek a posléze i filmů, a samozřejmě také rodilí mluvčí, kteří byli od 60. let opět konsistentně přijímáni jako univerzitní lektori. Vlivem rozvoje moderních technologií a jejich postupnému zpřístupňování byla obecně oslabena role rodilého mluvčího jako výlučného zdroje mluveného autentického jazyka, nezdá se však, že by tím jejich postavení na univerzitách utrpělo.

Lektoři do jisté míry přebírali cíle zrušených, případně omezených francouzských institucí, které měly za úkol šířit francouzský jazyk a kulturu. Francouzské velvyslanectví jim v tom bylo vydatně nápomocno, především co se materiálů k výuce i volnočasovým aktivitám týče. Vzhledem ke svým vazbám na „kapitalistický“ stát a možnost relativně volného pohybu a korespondence zajišťované diplomatickými opatřeními není divu, že byli lektoři pod intenzivním dohledem StB. Z příkladů konkrétních lektorů jsme nicméně viděli, že to byli lidé velmi rozdílní, ať už svým původem, povahou nebo politickým přesvědčením. Nedostatek dochovaných archivních pramenů mi nedovolil podrobně srovnávat a dělat závěry za celé období 60. – 80. let, pokusila jsem se nicméně o obecnou charakteristiku lektorů v tomto období a podrobněji nastínila osudy alespoň některých z nich.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek (ABS), *fond Hlavní správa rozvědky SNB – svazky (I. S – svazky)*: reg. č. 10813/316 I. S

ABS, *fond Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (302)*: sign. 302-148-1/s. 40-42

ABS, *fond Odbor politického zpravodajství MV (2M)*: sign. 2M:12807

ABS, *fond Odbor politického zpravodajství MV (2M)*: sign. 2M:12810

ABS, *fond Ústředna Státní bezpečnosti (305)*: sign. 305-868-3/ s. 114

ABS, *fond Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády – svazky (ZS/GŠ – svazky)*: arch. č. OS-27504 ZSGŠ

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-453648 BN

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-687908 MV

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-665642 MV

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-1011842 MV

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-687908 MV

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-1011842 MV

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-29997 BN

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-29983 BN

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-328348 BN

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-411060 BN

ABS, sbírka *Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR)*: arch. č. KR-453648 BN

ABS, sbírka *Svazky tajných spolupracovníků (TS)*: arch. č. TS -583272 MV

Archiv Masarykovy univerzity, *seznamy přednášek 1945/46 – 1989/90*

Archiv Univerzity Karlovy, *seznamy přednášek 1945/46 – 1989/90*

Dobový tisk

Cizí jazyky ve škole: časopis pro vyučování cizím jazykům kromě ruštiny, zejména němčině, angličtině, francouzštině, španělštině a latině. Ministerstvo školství České Socialistické Republiky, Praha 1957-1990:

BOČEK, Leon. *Jazykové učebny a pomůcky* in CJ IV (1961-62), s. 317

Cizí jazyky v Plzeňském kraji in CJ III (1960-61), s. 192

ČAPKOVÁ, Věra. *Televizní kurs francouzštiny* in CJ XX s.33

DUŠAN, Josef. *Pokus o zřízení jazykové učebny* in CJ IV (1961-62), s. 79

HAKENOVÁ, Alena. *K novému pojetí vyučování cizím živým jazykům (němčině, angličtině, francouzštině) na střední všeobecně vzdělávací škole* in CJ III (1960-61), s. 353

HAKENOVÁ, Alena. *K zahájení nepovinného vyučování cizím jazykům v 7. ročníku základní devítileté školy* in CJ IV (1961-62), s. 338

LOPRAIS, Rostislav. *Co s franštinou na gymnáziích* in CJ XV (1971-1972), s. 377

MOTHEJZÍKOVÁ, Jarmila. *K principům komunikativního vyučování* in CJ XXXIII (1989-90), s. 55

OLIVERIUSOVÁ, Eva. *O některých zkušenostech z hospitací v hodinách cizích jazyků na pražských školách* in CJ VIII (1964-65), s. 25

PANÁČKOVÁ, Zuzana. *Experimentální výuka francouzského jazyka na gymnáziích* in CJ XXV (1981-82), s. 451

PANÁČKOVÁ, Zuzana. *Vývojové tendence současné francouzštiny* in CJ XXXIII (1989-90) s. 15

POCHYLÁ-ŠLESINGEROVÁ, Vladimíra. *Spolupráce české a francouzské střední školy* in CJ XXVII (1983-84) s. 383

POSPÍŠIL, Jan. *Cizí jazyky a počítač?* in CJ XXXIII (1989-90), s. 81

ROCHOWANSKÁ, Ida. *Vyučování cizím jazykům na základních devítiletých školách* in CJ XI (1967-68), s. 68

ROSYPALOVÁ, Věra. *Překládat nebo osvojit si?* in CJ VI (1962-63), s. 415

ŘASA, Rudolf. *V čem je podstata nových metod v jazykovém vyučování?* in CJ VIII (1964-65), s. 1

SLÁDEK, Jan – HAKENOVÁ, Alena. *Oč nyní jde ve výuce cizích jazyků* in CJ XXIII (1979-80), s. 4

STUDNIČKA, František – HAKENOVÁ, Alena. *K dalšímu rozvoji vyučování cizím jazykům na školách* in CJ XIII (1964-65), s. 129

STUDNIČKA, František. *K maturitním zkouškám z cizího jazyka na středních všeobecně vzdělávacích školách* in CJ V (1962-63), s. 193

STUDNIČKA, František. *K vysílání učitelů cizích jazyků do kursů a ke studiu v zahraničí* in CJ XI (1967-68), s. 422

STUDNIČKA, František. *Zavádíme rozšířené vyučování jazykům na školách* in CJ V (1962-63), s. 193

STUDNIČKA, František. *Zlepšení metod práce – hlavní úkol* in CJ VII (1963-64), s. 1

SVOBODOVÁ, Helena. *Letní jazykový kurs francouzštiny 1987* in CJ XXXI (1987-88), s. 474

ŠRÁMEK, Josef. *Jak vypadá nepovinné vyučování cizím jazykům na středních odborných školách?* in CJ s. 44

TAIŠLOVÁ, Jitka. *Fonetická cvičení ve francouzštině* in CJ XIX (1975-76), s. 443

TIONOVÁ, Alena. *Studium jazyků na filosofických fakultách* in CJ XI (1967-68), s. 342

VESELÝ, Jindřich. *I. seminář pracovníků kateder romanistiky evropských nefrankofonních zemí* in CJ XXIII (1979-80), s. 327

ZLÁMALOVÁ, Marie. *Který z volitelných cizích jazyků na školách je nejdůležitější?* in CJ XXIV (1980-81), s. 82

Literatura

ČERNÝ, Jiří. *Univerzita Palackého a katedra romanistiky (1947-2004)* in Acta Universitatis Palackinae Olomouensis, Facultas Philosophica, Philologica 85, Romanica Olomouensia XIII. Olomouc 2004. s 21-24.

DYTRT, P. *Jaroslav Fryčer* in Universitas 04/2006, Masarykova Univerzita, Brno, s. 52-54. ISSN 1212-8139

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří. *Filozofická fakulta Masarykovy univerzity: pohledy na dějiny a současnost*. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2010. 344 s. ISBN 978-80-210-5326-7.

HNILICA, Jiří. *Budování „socialistické“ školy a „imperialistické“ jazyky* in Marginalia Historica 2/2012, s. 39-48. ISSN 1804-5367

HNILICA, Jiří. *Fenomén Dijon: Století českých maturit ve Francii*. Karolinum, Praha 2017. 512 s. ISBN 978-80-246-3514-9

HNILICA, Jiří. *Francouzský institut v Praze 1920-1951: mezi vzděláním a propagandou*. Karolinum, Praha 2009. 238 s. ISBN 978-80-246-1663-6.

HNILICA, Jiří. *Knihovna Francouzského institutu v Praze v průběhu 20. století* in Marginalia Historica 2/2014, s. 65-90. ISSN 1804-5367

JORDÁN, František a kol. *Dějiny university v Brně*. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, Brno 1969. 429 s.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*, 2. díl. Praha 1931. 651 s.

KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Univerzity Karlovy: 1348-1990*, díl IV. Univerzita Karlova, Praha 1998. 672 s. ISBN 80-7184-539-6

KYLOUŠEK, Petr. *Doc. PhDr. Ivan Seidl, CSc. * 1. 4. 1947 – † 15. 2. 2000* in Universitas 2017 (mimořádné číslo), Masarykova univerzita, Brno, s. 68-69. ISSN 1212-8139

MENCL, Vojtěch a kol. *Křižovatky 20. století*. Naše vojsko, Praha 1990. 400 s. ISBN 80-206-0180-5

MILÍČKOVÁ, L. *Za docentkou Zdeňkou Stavínohovou* in Universitas 01/2008, Masarykova univerzita, Brno, s. 65-66. ISSN 1212-8139

PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Klíčové mezníky vývoje ČSR po roce 1945*. Ostravská univerzita. Fakulta filozofická, 2008. 86 s. ISBN: 978-80-7368-484-6

PETRÁŇ, Josef. *Nástin dějin Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (do roku 1948)*, Univerzita Karlova, Praha 1983. 406 s.

PRŮCHA, Jan. *Vzdělávání a školství ve světě*. Portál, Praha 1999. 320 s.

ISBN 80-7178-290-4

RAKOVÁ, Zuzana. *Francophonie de la population tchèque (1848-2008)*. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2011. 175 s. ISBN 978-80-210-5519-3.

RAMBOUSEK, J. *Před sto lety se narodil romanista Vladimír Stupka* in *Universitas* 01/2006, Masarykova univerzita, s. 49-50. ISSN 1212-8139

REZNIKOW, Stéphane. *Frankofilství a česká identita (1848-1914)*. Karolinum, Praha 2008. 562 s. ISBN 978-80-246-1437-3.

ŠTEMBERKOVÁ, Marie: *Praktická výuka románských jazyků na české univerzitě v Praze do konce první světové války* in *AUC-HUCP*, T. 42 (2002), s. 85-103. ISSN 0323-0562

ŠTEMBERKOVÁ, Marie: *Výuka románských jazyků na Univerzitě Karlově za první republiky* in *AUC-HUCP*, T. 43 (2003). s. 135-172. ISSN 0323-0562

VÁŇOVÁ, Růžena – RÝDL, Karel – VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*, IV. díl. Karolinum, Praha 1992. 311 s. ISBN 80-7066-607-2

VURM, P. *Otakar Novák (1905–1984) Medailonek významného brněnského romanisty* in *Universitas* 04/2014, Masarykova univerzita, Brno, s. 54-56. ISSN 1212-8139

WITTOCH, Zdeněk. *O profesoru M. Křepinském* in *CJ XV* (1971-72), s. 179-180.

Internetové zdroje

https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=23133 ; 6.6.2018

https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=31169 ; 2.6.2018

<https://www.gml.cz/fr/pdgsbor.html> ; 25.5.2018

